

СССР
ЁЗУВЧИЛАР
СОЮЗИ

50

«Уруш йўқолсин!» — деган гапни биринчи навбатда ижод аҳли айтиши керак. Токи тўсатдан бирор аблаҳ «Яшасин, уруш!» деб қолмасин»
Михаил ШОЛОХОВ

РОСТОВДА ўтаётган Совет Армияси сафидаги хизматини сўнгига етиб уйга қайтиш вақти яқинлашганга сўйин, бу ердан салкам тўрт юз километрлик масофадаги Вешенская станицасига бориш орауси менга тинчлик бермай қўяди.

Мен буюк ёзувчинини ҳаёт чоғида кўриб, икки оғиз бўлса ҳам унинг сўхбатини олиш, лоақал овозини эшитиш ораусида эдим. Афсуски, бу ораусидага етолмадим. Мен хизматдан бўшашганда Михаил Александрович оламдан ўтган эди. Лекин бу ачинарли ҳол мени йўлдан тўтотмади.

«Вешенская станицасига юмшоқ ўринли Ростов — Базки автобусига саккиз соатда етиш мумкин. Базки — Доннинг ўнг қирғоғидаги Вешенскаяга элтидиган энг сўнгги қишлоқ. Дондан паром билан ўтилади. Ҳали паромдаёқ кўз олдинда бутун дунёга номи кетган ўша машҳур станица намоён бўлади.

«Тинч Дон» романида тасвирланганча, бир маҳаллар дайди чўл шомоллари изғиб юрган бу кўрimsиз ва сарҳўйи жойлар эндиликда кўм-кўк табиат бағрида чамандек яшнар турибди.

Станица марказидаги хиёбонда — икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Михаил Александрович Шолоховга ўрнатилган бюст атрофида — Галаба боғи бўлиб эъланган.

«Бу боғ, — деб ҳикоя қилди Вешенский район Совети ижроия комитетининг раиси Юрий Филиппович Коротков, — ақинда буюк галабанинг шонли 40 йиллиги арафасида станица мудофаси иштирокчилари ташаббуси билан барпо қилинган.

Галаба боғининг энг кўркам ва ҳушманзара бурчида Улуғ Ватан уруши йилларида ҳалок бўлган вешенскийликларга ўрнатилган ёдгорлик бор. Унинг пойидаги мармар лавҳага Михаил Шолоховнинг қўйидаги сўзлари нақш этилган: «Азиз ва нурли дийёр. Бизнинг беки-ас фарзандлик меҳру муҳаббатимиз, бутун ёнғиру таълимиз сен билан бирга эди...»

Мангу олов ёниб турган бу қабр ёнига ҳар кун минглаб кишилар келиб бош эгншади. Пойига гуллар қўйишади.

Уруш йилларида салкам 13 минг йигит-қиз Ватан ҳимоясига овланган эди. Улардан 10 мингга яқини қадрдон Вешенскаяга қайтиб келолмади... Шолоховнинг уйи... Бу уй ва унинг эгаси фашист каллаке-сарларига яхши таниш эди. Негаки, чет элда Михаил Шолохов асарларига илк бор «оқ йўл» берилган ва илк бор ўқиниш маи этилган юрт ҳам — Германия бўлган.

Ҳали 1928 йилдаёқ немис коммунистларининг органи «Роте фане» ўзининг ноябрь сониде «Тинч Дон» ҳақида дастанли илк фикрини билдирган эди. Оравдан кўп ўтайи унинг биринчи китобида Германия коммунист партиясининг «Литератур унд политика» номли китоб нашриёти истеъ-додли адабиётшунос Ольга Иосифовна Габар таржимасида нашрдан чиқарди.

Шу тариқа, 1929 йилнинг кўз ойларидан бошлаб, «Тинч Дон» дунёга ўз сафарини бошлади. Лекин 1933 йили ҳокимият тепа-сига келган Гитлер давста-вал коммунист партия фао-лиятини таъқиқлади, кейин ўзи яратган «буюк Германия им-перияси Конунларида» қайда қилинганидек: «Машҳур рус ёзувчилари — Владимир Ильич Ленин, Максим Горький, Михаил Шолохов ва Алексей Толстой асарларини гулҳага отил-ди».

Шунинг учун ҳам фашист-лар эди Шолоховнинг уйини нишонга олиш ўз олдинлари-га мақсад қилиб қўйган эди. Улар уларнинг бу машҳур ни-ятларига қайсидаг маънода эришдилар ҳам. Ёзувчининг 70 яшар суюкли онаси Анастасия Даниловна бомба остида қо-либ ҳалок бўлди. Уйи, ундаги ноёб китоблар ва «Тинч Дон» билан «Очилган кўрикнинг» қўлэмалари ёниб кетди...

Эхтимол худди мана шу шахсий ва умумий мушбатлар матонатли совет ёзувчининг кейинчалик яратган «Нафрат мактаби», «Инсон тақдирини», «Улар Ватан учун жанг қил-дилари» каби асарларининг ёзи-лиши сабабларини очиб берув-чи энг буюк далил бўлса ажаб эмиш...

УЛУГ ВАТАН уруши бош-ланганда Михаил Шолохов Вешенский китоби устида ишлаган эди. Урушнинг ик-кинчи кўниёқ, ёзувчи 1941 йили «Тинч Дон» учун берил-ган СССР Давлат мукофотини Тинчлик фондида ўтказишга қарор қилди.

Кўп ўтайи запасдаги полк комиссари Михаил Шолохов

ДОН БУИЛАРИДА. БУЮК ЁЗУВЧИ ЯШАГАН УИ. «АЗИЗ ДИЕРИМ, ФИКРУ УИИМ СЕНДА!». УРУШ ЙИЛЛАРИДА ШОЛОХОВ ИЖОДИ. УЛУГ РОМАННАВИС ВА СТАЛИН. АБАДУЛ-АБАД ЭЛ ҚАЛБИДА.

СТАЛИНГРАД оstonаси-даги даҳшатли кулларнинг биринчи Михаил Шолохов унинг ҳаётини ташвишланиб хат ёзган жангчиларга шундай жавоб берган эди: «Урушнинг бутун фожаси билан рўй-рост кўрсатиб бериш учун ённингиз-га келдик. Жасоратингизни ўз кўзимиз билан кўрмоқчимиз. Кейин, ёзамиз. Албатта, ёза-миз!»

Кейин ёзилди ҳам. Ёзувчи-нинг «Нафрат мактаби», «Ин-сон тақдирини», «Улар Ватан учун жанг қилдилар» ва бош-қа унлаб жанговар публици-стик мақолалари шу тариқа дунёга келди.

«Улар Ватан учун жанг қил-дилар» романи устида эса ёзувчи умрининг сўнгги дақи-қаларига ишлади. Лекин аф-суски, асар ниҳоятсига етмади. Назаримда, бунда ҳам қандай-дир раъзий маъно бердик...

Ҳа, улар Ватан учун жанг қил-дилар, Михаил Шолоховнинг ўзи ҳам, унинг қаҳрамонлари — оддий рус солдати Андрей Соколовдан тортиб — Олий Бош Қўмондон Иосиф Ста-лингача — ҳамма бир тану бир жон бўлиб Ватан учун жанг қилишди. Бу жанг ҳануз тургани йўқ! Бу жанг энди она Ватанимизни атом балоси-дан сақлаб қолиш учун жона-

малол юрадиган ва ўларига ўларини ҳукм чиқардиган тур-мани у қаерда кўрган экан! Солсбери мақолисиди бошқа гаплар ҳам шу тахлитдаги уй-дирмалардан иборат бўлиб, ундаги тубанлик қаерда тамо-м бўлиб, тўпорилик қаердан бошланганини тушуниш қийин.

Бу шов-шувлар Америкада «Очилган кўрик»нинг иккинчи китоби эълон қилинганидан сўнг, айниқса авжга чиқди.

«Таймс» журналида: «Романида Шолохов» Партия ниҳоятсига қарама-қарши индидаулазми. «Россияга номуносиб» номли бўхтон мақола эълон қилина-ди. Унда айтилишича, «Очилган кўрик»нинг иккинчи китоби ўзининг сиёсий ва иде-ологик оксашлари боис салкам икки йилча тўхтатиб қўйилган эмиш.

Бундай уйдирма гаплар ўт-тинчи йилларда «Тинч Дон» хусусида ҳам айтилган эди. Масалан, «Сингет классик» наш-риётида чиққан «Тинч Дон» китобининг адабиётшунос Мо-рис Хиндус қаламига мансуб сўз бошидаги шундай сўзлар бор: «Москванинг сиёсий ра-шарлари «Тинч Дон»нинг ик-кинчи якунини талаб этгани учун ҳам Григорий Мелехов қизилар иш учун ҳалок бў-лиши керак эди. Шахсан Ста-лин Шолоховдан романининг

этарди. Бир гал у менга «Тинч Дон»нинг баъзи саҳифалари-ни китобга қарамасдан ёд ўқиб берганида мен анча вақт ўзим-га келолмай ҳаяжонланиб қол-гандим. Кейин айтишларича, ҳатто йиллаган ҳам эканман.

Кўвончдан, албатта. Биз Ста-лин билан «Тинч Дон»нинг баъзи тарихий қаҳрамонлари хусусида турли хил қарашлар-га эга бўлсан-да, лекин асар-нинг жуда кўп проблемалари борасида ҳамфикр эдик! Бу сўхбат ва унрашулар чоғида мен бирон мартаба ҳам Ста-лин томонидан ижодий ниша-га аралашмиш ва «кўрсатма бериш» каби ҳолатларни уму-ман сезмаганман.

Кези келганда шун ҳам айтиш ра-ваки, Сталин РАППнинг ўша пайтдаги баъзи нодон ҳоми-ларига қараганда ўн чандон кўпроқ одамгарчилик қилган-ди. Билсангиз керак, ана ўша-ларнинг касофати ва игваси билан «Тинч Дон»нинг учинчи томи «Октябрь» журналинда ўч йилча ўшлаб турлиди.

Кейинчалик улар асарининг китоб нашрига ҳам тўқсунлик қилишди. Билмадим, ўшанда агар Сталин аралашмаганида шўрлик китобининг аҳоли-нима кечарди.

— Марҳамат қилиб айтинг-чи, Сталин «Очилган кўрик»

эълон қилинади. Унда шундай савол-жавоб бор:

Муҳбир: Михаил Александрович, кейинги йилларда яра-тилаган уруш мавзудаги асарлар мемуар ва кино-фильмларда ёзувчилар, ҳарбий саркардалар, режиссёрлар бую-к мудофазавизининг ҳамма со-ҳасига оид — Олий Бош Қў-мондондан тортиб оддий сол-датгача ўз муносабатларини билдиришга уринмоқдалар. Сиз ҳам уруш ҳақида асар ё-засиз. Ана шу ҳақидаги фик-рингизни билмоқчи эдик.

— Бу масалада Г. К. Жуков жуда мукамил айтиб ўтган. Мудофазавизининг энг кучли жи-ҳатлари ҳақида ҳам, оқиз то-монлари хусусида ҳам. Мен буларга қўшимча қилиб икки оғиз Ставка иши ҳақида гапир-моқчи эдим. Бу борада мен маршал Жуковнинг фикрига тўла қўйилган ҳолда шунинг айтмоқчиманки, Сталиннинг ўша давр фаолиятини бузиб ва камситиб кўрсатишга ҳеч ки-нинг ҳақиқи йўқ. Биринчидан, бу катта ғуноҳ ва ноҳақлик. Иккинчидан, мамлакат ва халқ учун зарар! «Фелибар» ҳамши-раси деган гап учун эмас, мутлақо, эгилса-да, лекин си-мас ҳақиқат ҳақи-ҳурмати бун-дай қилмаслигиниз керак.

Сийёс арибоб Сталин би-лан санъаткор Шолохов ора-сиди муносабатларнинг асл моҳияти ана шулардан иборат.

1984 йилнинг 24 май то-ниги. Меҳмонхонадан чиқиб, «Галаба» боғи ёнидаги гул дўконига бордим. Бу ерда ҳа-миша одам гавжум. Айниқса, бутун. Мен Шолоховнинг уй-га гул кўтариб боришнинг «Тинч Дон»нинг илк мартаба ўйган лойиҳасидан орау қилардим. Лекин бу ниятига унинг ти-риклигида эриша олмадим. Э-ди бу гулларни унинг қабрига қўйишим керак...

Ҳар йили 24 майда Вешен-скийга дунёнинг турли бурча-ларидан минг-минглаб одам-лар келади, буюк ёзувчи ту-тилган кун тантаналари станица майдониде минг-минглаб бош-ланади. Бутун ҳам Вешенский-да одам кўп. Лекин олдинги-дек тантанали байрам руҳи сезилмайди. Одамлар бошлар-ини қуйи эканликда Шолохов-нинг уй-қўриқига — Доннинг шундоққина ёнигасидаги те-паликада қад ростлаган унинг бўғизига қабрига оқиб боради. Чунки бу кун бирин-чи мартаба Шолоховнинг ўта-ётган буюк ёзувчининг тавал-луд кўни эди...

Икки табақли яшил дарва-за олдида «чест» берганча «гоз» қотиб турган миллия-ходиллари ёнидан ўтишиниз билан кўз олдинда ёзувчи-нинг ўша машҳур уч қаватли муҳташам биноси намоён бў-лади. Уй атрофидаги ўринди-ларда унинг кексайиб қолган рафиқаси Мария Петровна, фарзандлари, келин ва кўв-алари бош эгиб ўтиришарди. Боғ ораёлаб паства тўсангиз, кўрғон четидида тепалик ва ундаги гулларга бурканган қабр кўзга ташланади. Бейхит-ёр ёзувчининг Жасадим Дон бўйига қўйилсин», деган аси-яти ёдга тушади. Мана ўша Дон, ўша қабр...

Салом, бобожон! Мен кел-дим. Сиз бир умр кўйлаб ўт-ган муқаддас Ватан тупроғини кўз қорачиғидек қўриқлаб ке-лаётган посбон ўлингиз! Ўз-бекистонлик миллион-миллион мухлисларингиз меҳру-муҳаб-бати ва салимин саломини олиб келди...

Одамлар оқими ҳамон ти-масди. Улар орасида бола кўтарган жузвонлар ҳам, кекса чолу-камиллар ҳам, даладан ер ҳайдаб келатган деҳқон-лар ҳам, увуччилар ҳам, тала-балар ҳам, келин-кўвэллар ҳам бор эди.

Уша кун мингига кўп илик сўзлар айтилди: «Шолохов аёбойи инсес эди», «Камтар ва оддий эди», «Факат ҳақи-қатки эди», «Ёшларни, айниқса гўдакларни жуда севав ва эр-қалар эди. Ҳатто у яшар на-бираси Машани ҳам Мария Юрьевна деб атади», «Жу-ковнинг икки томлик эсдалик-лари ҳамшиа ёстигининг ости-да турарди», «Ҳақиқат деб, тинчлик деб ёниб кетди...»

«У бир умр тинчликни ҳимоя қилиш учун курашди».

Буюк ёзувчини кўриш на-сиб этилган бўлса ҳам мен, оддий бир ўзбек фар-зоди, минглаб ватандошларим сафиде, унинг руҳини шод ки-ш ораусида қабр тепасида бўлганидан мамунман.

Иснат ХУШЕВ
Ростов—Вешенская —
Тошкент

Буюк ёзувчини кўриш на-сиб этилган бўлса ҳам мен, оддий бир ўзбек фар-зоди, минглаб ватандошларим сафиде, унинг руҳини шод ки-ш ораусида қабр тепасида бўлганидан мамунман.

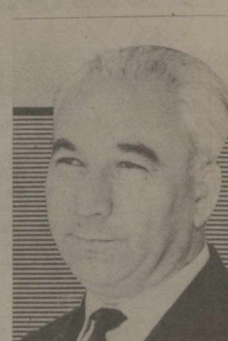
Буюк ёзувчини кўриш на-сиб этилган бўлса ҳам мен, оддий бир ўзбек фар-зоди, минглаб ватандошларим сафиде, унинг руҳини шод ки-ш ораусида қабр тепасида бўлганидан мамунман.

Буюк ёзувчини кўриш на-сиб этилган бўлса ҳам мен, оддий бир ўзбек фар-зоди, минглаб ватандошларим сафиде, унинг руҳини шод ки-ш ораусида қабр тепасида бўлганидан мамунман.

Буюк ёзувчини кўриш на-сиб этилган бўлса ҳам мен, оддий бир ўзбек фар-зоди, минглаб ватандошларим сафиде, унинг руҳини шод ки-ш ораусида қабр тепасида бўлганидан мамунман.

Буюк ёзувчини кўриш на-сиб этилган бўлса ҳам мен, оддий бир ўзбек фар-зоди, минглаб ватандошларим сафиде, унинг руҳини шод ки-ш ораусида қабр тепасида бўлганидан мамунман.

ШУХРАТ
ЭЙ, НУРЛИ
МАНЗИЛИМ,
САЛОМ,
АССАЛОМ!

ЮРАГИМГА МУРОЖААТ

Мен сенинг севгингни йўқотган куним,
Дунёнинг қолмайд кўрки, маъноси.
Сен билан янғроқдир бу мағрур уйим,
Сен билан буюқдир қалбим даъвоси!

Сен билан гўзалдир завқим жилоси,
Сен билан оппоқ қор янада оппоқ!
Сен билан осмоннинг тиниқ шуъласи,
Сен билан кўм-кўқдир боғларда япроқ!

Сен билан орзумнинг манзили яқин,
Манзилим уфқида яна ўзингсан!
Сен қилсанг яшамоқ маъносин талқин,
Нур ёғар йўлимга порлоқ кўзингдан!

БАҲОР

Сўнгги қорда юзини ювиб,
Қириб келди сузук кўз
баҳор.

Еллар ўтди совуқни қувиб,
Бор кетидан, илдам-илдам
бор!

Шоҳу ҳаслар остига қара,
Бинафшалар турибди қулиб,
Яна тилга кириб шаршара,
Қунлар борар қундан-қун
илиб!

Мудраб ётган ҳислар
уйғониб,
Дала-қирга ундар кишини.
Боғбонни кўр, қуёниб,
ёниб,

Кечга қўймас тонги ишини!
Қизларга боқ, қулгиси
баланд,
Юз-кўзида ўзгача жило!
Хаёларин не-не уйга банд,
Бу ўйларда эзгу мудло!

Баҳор келди кўкраги тўлиб,
Эркин-эркин нафас олиб қол.
Ҳали замой қайноқ ёз келиб,
Чошгоҳларда қилади беҳол!

Гулбаҳорнинг юзларига боқ,
На ажин бор ва на
буришиқ.
Ҳар ғаҳзаси асал ва қаймоқ,
Ҳар лаҳзаси нурга қоришиқ.

Майсаларнинг елда тебраниб,
Нозик ниҳол жамолига боқ,
Гўё ухлаб уйқуга қониб
Энди кўзин очган чақалоқ!

Кек, гинани унут бу қунлар,
Қайғу-алам ярашмас унга.
Қара, ҳатто метин тош
қулар,
Чўтир юзин тутганча қунга!

МЕН ҲАЛИ ЙЎЛДАМАН

Мен ҳали йўлдаман,
Йўлларим олис,
Йўлларим олису, ниятим холис.

Шу олис ниятим белимда қувват.
Йўлимни тўсломас ғаламис, ғийбат!
Ғийбатнинг оёғи доимо қалта,
Қоқилиб қолади йўлда, албатта.

Мен эса йўлимда этаман давом,
Эй, нурли манзилим салом, ассалом!
Мен олис нуқтадан келипман сента,
Бос мени эркалаб нурли кўксингта.

Толқиндан мангиларни терларини арт,
Манзилга етади кўнгли тоза, мард!
Мен ҳали йўлдаман,
Йўлларим олис,
Йўлларим олису, ниятим холис.

Шу олис ниятим белимда қувват.
Йўлимни тўсломас ғаламис, ғийбат!
Ғийбатнинг оёғи доимо қалта,
Қоқилиб қолади йўлда, албатта.

Мен эса йўлимда этаман давом,
Эй, нурли манзилим салом, ассалом!
Мен олис нуқтадан келипман сента,
Бос мени эркалаб нурли кўксингта.

Толқиндан мангиларни терларини арт,
Манзилга етади кўнгли тоза, мард!
Мен ҳали йўлдаман,
Йўлларим олис,
Йўлларим олису, ниятим холис.

Шу олис ниятим белимда қувват.
Йўлимни тўсломас ғаламис, ғийбат!
Ғийбатнинг оёғи доимо қалта,
Қоқилиб қолади йўлда, албатта.

Мен эса йўлимда этаман давом,
Эй, нурли манзилим салом, ассалом!
Мен олис нуқтадан келипман сента,
Бос мени эркалаб нурли кўксингта.

Толқиндан мангиларни терларини арт,
Манзилга етади кўнгли тоза, мард!
Мен ҳали йўлдаман,
Йўлларим олис,
Йўлларим олису, ниятим холис.

Шу олис ниятим белимда қувват.
Йўлимни тўсломас ғаламис, ғийбат!
Ғийбатнинг оёғи доимо қалта,
Қоқилиб қолади йўлда, албатта.

Мен эса йўлимда этаман давом,
Эй, нурли манзилим салом, ассалом!
Мен олис нуқтадан келипман сента,
Бос мени эркалаб нурли кўксингта.

Толқиндан мангиларни терларини арт,
Манзилга етади кўнгли тоза, мард!
Мен ҳали йўлдаман,
Йўлларим олис,
Йўлларим олису, ниятим холис.

Шу олис ниятим белимда қувват.
Йўлимни тўсломас ғаламис, ғийбат!
Ғийбатнинг оёғи доимо қалта,
Қоқилиб қолади йўлда, албатта.

Мен эса йўлимда этаман давом,
Эй, нурли манзилим салом, ассалом!
Мен олис нуқтадан келипман сента,
Бос мени эркалаб нурли кўксингта.

Толқиндан мангиларни терларини арт,
Манзилга етади кўнгли тоза, мард!
Мен ҳали йўлдаман,
Йўлларим олис,
Йўлларим олису, ниятим холис.

ШОЛОХОВ ВАТАНИДА

бинга узоқ тикилиб қолади. Ажабо: дурбиндан кўз уз-май, душманга тикилиб турган буюк ёзувчи нималарни уйла-япти экан шу дамда. У, эх-тимол бундан ўн йиллар му-қаддам ўзи кўрган Берлинни ва ундаги дўстларини уйлаёт-гандир. Эхтимол уларни ҳозир-ги Берлин ва ундаги инсон шаклидаги махлуқлар билан ҳавлаи таққослаётгандир.

... 1930 йил кузда И. В. Сталин Италиянинг Сорренто шаҳрида даволанаётган Алек-сей Максимович Горькийни та-лифини Михаил Шолоховга маълум қилди. Децабрнинг биринчи кунларида Аотем Ве-селов, Василий Кудшов каби дўстлари ҳамроҳлигида олис сафарга отланган Михаил Шо-лов Германияга боради.

Италияга ўтишга рўхсат олиш учун анча мўддат Берлинда ўтқаб қолган ёзувчи бу ерда кўплаб дўстлари ва китобхон-лари билан учрашади, қизгин ижодий сўхбатлар қуради. Ушунда Шолохов эхтимол, ма-на шу ҳайрихоҳ сўхбатдошлар-нинг онги заҳарланган фар-зандлари оравдан бош-бўйи ўн йил вақт ўтиб, ўзининг му-қаддас Ватанига бостириб бо-ришини ҳаёлига ҳам келтир-магандир...

Кейинчалик Совет Иттифоқи Маршалли И. С. Конев ўша кунларни хотирлаб шундай де-ган эди: «Очигини айтганда, ҳаёт-мамот жанги давом эта-ётган бир пайтда Михаил Шолохов каби ардоқли ёзувчи-ларимизнинг олдинги маррада пайдо бўлиши жангчиларимиз-ни ниҳоятда руҳлантирар, энг муҳими, улар қалбига галабага бўлган ишончини мустаҳкамлар эди.

УРУШ ҳамон давом этар, иккинчи фронтдан эса да-врак йўқ эди. Ана шу муносабат билан Михаил Шолохов 1943 йили «Правда» газетасида «Америкалик дўстларга хат-ини эълон қилди.

... «Мен ҳарбий муҳбир си-фатида Жанубий, Габрий ва Жанубий-Габрий фронтларда бўлидим. Ҳозир «Улар Ватан учун жанг қилдилар» романи-ни ёзаям. Бу асаримда қиш-ларнинг ўз озолиқларини ўш-ларини олиб борган оғир кураш-ларини кўрсатмоқчиман. Ро-ман ҳали тургани йўқ. Шу-нинг учун мен сизларга ёзувчи сифатида эмас, балки итти-фонкингиз бўлган мамлакат-нинг бир граждани сифатида муножаат қиломоқчиман. Уруш бошимизга жуда оғир мусба-бат қилибди. Фронтдаги воқеалар, ялли урушдаги фожеалар ҳар қайсиимизнинг ҳаётимизда ўч-мас ва машҳур ўз қолдирди. Лекин ҳали ҳеч бир ёзувчи, ҳеч бир санъаткор бизнинг ҳалқимиз бошимизга азоб уқу-батларини яхсон ҳалқларига ҳикоя қилиб беролгани йўқ.»

Оғир уруш йиллари Америка ҳалқининг иттиҳосига биноан ёзилган бу хат оқсан ортида-ги яхши ниятли кишилар қал-бига гитлеризм ҳало-қатининг муқарраллигини ифодалави оташин ҳайқирқиқ бўлиб янгра-ган эди.

Йиллар таъсирида сзргайиб, тарихга айланган газета мате-риаллари ва хатлар билан та-ниш экансан, оравдан қариб-қирқ йил ўтган бўлса-да, Ми-хил Шолоховнинг ўша хати би-лдан бугунги америкаликларга-га яхши ниятли кишилар қал-бига гитлеризм ҳало-қатининг муқарраллигини ифодалави оташин ҳайқирқиқ бўлиб янгра-ган эди.

Шу муносабат билан 1960 йили «Правданинг 1 март со-нида Михаил Шолоховнинг «Гарри деган кичкина бола ва каттакон мистер Солсбери ха-қида» сарлавҳали мақоласи эл-лон қилинади. «Мистер Солс-берининг эълон қилган ахбор-оти очиндан-очик беъамият-га. Лекин бу билан унинг ни-маиш бор, — деб ёзган Ста-лин Шолохов, — Унга ёзган уйдирмаларнинг миндори кўп бўлса бас. Бироқ мистер Солс

«ҚУШ ТИЛИ»НИНГ ТАДҚИҚИ

АДАБИЁТШУНОС Ш. Шариповнинг «Фан» нашриётида босилган «Алишер Навоий «Лисон-ут-тайр» достонининг генезиси ва гоийий-бадий хусусиятлари» монографиясида «Қуш тили» типидagi достонлар генезиси, жанр хусусиятлари, гоийий мазмуни ва образлар системаси, бадий хусусиятлари тадқиқ этилган.

Генал санъаткорнинг образ яратилишида маҳорати таҳлил этилар экан, мусулф шоирнинг қомил Исон ҳақидаги қарашларини таъкидлаб кўрсатади. Зеро, руҳан тетиқ, маънавий пош, ҳаётга муҳаббат кўш билан қаровчи, ўз тақдирини ўзи яратувчи фаол Исон — Навоийнинг энг зғу ораси, юксак идеали эди. Шунинг учун ҳам, «Навоий авваллари фақат ҳудогатига нисбат берилиб келинмаётган энг юксак сифат ва фазилатларини табиатга, энг муҳими, инсонга кўчирди. Натигада — худони улуглаш шoir учун табиат ва инсонни улуглаш воситасига айланди».

Бу гош ва мақсад кўпича қушлар образлари орқали амалга оширилади, шoir томонидан олға сурилган улуг фалсафий ва ахлоқий масалалар шу йўл билан ғиритлади. Тадиқоти Ч. Навоийнинг қушлар образларида бир неча усулда (табиий-физиологик, фалсафий, икти-моий-сиёсий ва ахлоқий) ёндашганини, бироқ бу усулларнинг ўзаро чамабар-час болгиқ эканини сезирил-лик билан тадиқ этиди, шу асосда қушлар образларининг асосий бадий-эстетик қим-матини муайянлаштиради.

Монографиянинг сўнгги бо-бида достоннинг бадий ху-сусятлари ҳақида сўз юри-тилади, шoirнинг асар ком-

АЛИШЕР НАВОИЙ
«ЛИСОНУТ-ТАЙР»
ДОСТОНИНИНГ ГЕНЕЗИСИ
ВА ГОИЙИЙ-БАДИЙ
ХУСУСИЯТЛАРИ

позициясини тузиш, сюжет ва образ яратилишида маҳорати, достонда қўлланган айтирм бадий тасвир восита-лари, асарнинг шаклий-поэ-тик хусусиятлари ва бадий тили ҳақида мулоҳазалар билдирилади.

Бироқ, шун ҳам айтиш жоизки, асарнинг 85-саҳи-фасида бадий-тасвирий во-ситадан бири бўлиш тасбега «биринчи мисрада қофия бўлиб келган сўзининг иккинчи мисра бошида тақ-рорланиши» деб изоҳ берил-ган. Бу ўзини оқламайди.

Чунки классик поэтикада мавжуд лафзий ва маънавий санъатлар турли жанрларга болгиқ ҳолда амал қилади. Тадиқоти эса, унинг мас-навийдаги қўриниши орқали фикр юритади, холос. Тас-бега, масалан, газалнинг матлабидидагина эмас, бошқа байтларда ҳам қўлланиши мумкин. Бироқ бу ҳолда «биринчи мисрада ҚОФИЯ БУЛИБ КЕЛГАН . СЎЗ» эмас, балки биринчи мисра охиридаги сўз ёки сўзлар кейинги мисранинг бош қис-мида тақрорланади. Фақат маснавийдагина у қофияга тенг келиб қолиши мумкин.

аммо шунда ҳам баъзан, ай-ниқса, бир неча сўз тасбега олинганда бу қонда ўзини оқлай олмади.

Монография муаллифи манбаларга тадиқий нўнган назардан ёндашди. «Лисон-ут-тайр» сингари ҳам шак-лан, ҳам мазмунан мураккаб асарнинг пухта илмий таҳли-ли матнга жиддий эътибор-ни тақоза қилади. Бу ўринда тадиқотичи меҳнатини кўр-сатадиган биргина мисол би-дан чекланамиз.

Навоий асарларининг ўн беш томлигидан ўн биринчи-сининг 65-саҳифасида қу-йидаги байт мавжуд:

Ганж эрди, лек махфий

Эшурун ҳусн эрди куш

Шу байт тадиқотида бун-дай келтирилади:

Ганже эрди, лек

Эшурун ҳусн эрди, кави

мироёт анга.

Бу мисраларда Навоийнинг илоҳий ва табиатнинг ўзаро муносабатига оид муҳим фалсафий қарашлари акс эт-ган. Бироқ дастлабни ҳолат-да шoir ифодамоқчи бўл-ган фикр йўқлиги билан таҳ-лил қилганидан бўлсақ, гўё шoir «Эшурун ҳусн» —гуз-лаш «қуш» (қушда кўринди дейтгандек бўлиб чиқадикки, бу — Навоийнинг дунёни англашидаги диний-фалсафий қарашларига зид бўлиб, юз-ки қараганда, дунёни анимис-тик тушунишга йиқилашти-ради. Ваҳоланки, шoir фик-рича, «Эшурун ҳусн»нинг ойнаси (мироёт) бутун олам, болкининг бутун бир ком-плексидир, зеро, тасаввуф таълимоти олами ана шун-дай тушунтиради.

Боқижон ТҲЛИЕВ,
Насимхон РАҲМОНОВ

ЭРУ ХОТИНИ —
ҚУШ ҚАНОТ

Хўрматли. редакция!

Мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасини мўнтазам ўқиб бораман. Айниқса, онла, ахлоқ, турмуш мавзудаги мақолалар менга жуда ёқад...

Мени кўпдан бери бир масала ўйлантириб келади. Бу — онлада меҳнат тақсироти. Масалан, мен фабрикада ишла-ман. Қайси сменга боришимдан қатий назар, уй ишлари-нинг ҳаммасини ўзим қиламан. Болаларим ҳали кичкина, ёр-дам берадиган даражада эмас. Турмуш ўртоғим эса бу ишларга одатланмаган. [Мен, албатта, эримни ёмонлаш учун айтаётганим йўқ бу гапларини.] Бирга ишлайдиган дилкаш бир дугонам бор. Уикинга қачон борсам, рўзгор ишларига эри ёрдамлашгаётганим кўраман: бири овқат пиширса, иккинчи-сини йиғиштиради, унис дазмол қилса, буниси кир ювади.

Б У ХАТНИ ўқиб, ўйга толар эканман, бир воқеа эсим-га тушди.

Менин Очил ака деган бир танишим бор. Ўзи автобус ҳай-дайди, хотини тўқимачилик комбинатига ишлайди.

Бир кун уларникига бор-сам, меҳмонлар қилинган экан. Достурхон тўқин. Ме-з-боллар хизмат қилиб тур-ишди. Очил ака гоҳ чой дей-лайди, гоҳ сабзи тўрайди, пизэ арчидай ёки гўшт май-дайди. Хуллас, ошхонада куй-маланиб юрган хотинига ёр-дам беради. Шу пайт меҳмон-лардан бири:

—Очилбой, э келинг-да, дўстим. Ахир биз сизни одам, деб келганимиз. Ўтириг, бир пас. Овқатни келингинг ўзи қилаверади. Ёўлмас, бундай хотининг нима кераги бор! — деди.

—Хўп, ҳозир, — деди Очил ака. — Бироз ёрдамлашиб юборай. Келиннинг ўзини сменга ишга бориши керак. Кечикиб қолмасин.

Бу гапдан меҳмонларнинг ҳаммаси (улар уч киши эди) хохлаб қулишди.

—Шу ҳам гап бўлди-ю... Хо-тинини унинг сменга ишга бо-рар эмиш. Келини ишга кў-натиб, ҳали кир ювиб, пол ҳам артерси, — дейишди улар.

Очил ака, меҳмонларнинг ҳурмати юзасидан, ўзини тий-ди. Ваэминлик билан, ўқимчи-раб деди:

—Зарур бўлса уни ҳам қи-ламиз. Нима, айби борми?...

—Битта унинг ишини эп-полмаган хотин билан яшаб келаётган сизга раҳмат-э, — дейишди унинг сўзини бўлиб. —Яхшиям ҳовлиглар, мол-ҳовлиглар, томорқанлар йўқ. Ёўлмас, ҳовли супуриб, сигир ҳам соғардингиз...

Меҳмонлар шундай деб, ўр-нидан туриб кетишди. Очил ака жуда мулзам бўлиб қолди. Ёўшашибгина диванга ўтирди. Орага оғир сукунат кўчди. Бу сукунатни ошхонадан чиққан келиноий бўзди.

—Ие, нима гап ўзи! Меҳ-монлар қани! Ошинг гуру-чини солаверайми!

Очил ака мўқ этмади. Ке-линоий менга юзланди.

—Тинчликми! Қани меҳмон-лар!

—Кетишди...—дедим баэур. Келиноийнинг иссиқдан бўғрикчан юзларига, атрофини тёр қоплаган кўзларига безов-талик югурди.

—Нега кетишди! Нима бўл-ди ўзи?

—Ишиндан кеч қолма. Бор, боравер. Овқатнинг қол-ганини ўзим дөвом эттираман, — деди Очил ака.

Уша кун мен Очил ака билан тонгча сўхбатлашдик. У киши гоҳ ҳўрсиниб, гоҳ кў-зига ёш олиб, гоҳ севиниб бо-шидан ўтганларни сўзлаб бер-ди.

Очил ака билан Гўлсера опа урушдан кейинги оғир йиллар-да турмуш кўрган. Ушанда ик-кован ҳам заводнинг ётоқхона-сида яшарди. Улар дабдабали тили қилишмасди, тўйларига микрофон орқали, ўзундан-узак нутқлар сўзланганам. Бор-йўғи ўн беш-йигирмата дўсла-ри тўпланиб, икковининг боши-

ни қовуштириб қўйишган. Ле-кин, мане, қарийб қирқ йилдан бери сан-манга боришгани йўқ. Тўртта фарзанди, неваре-лари бор. Шу кўнларга етгун-ча не-не кийинчиликларга дуч келишмади, дейсиз. Янги рўз-горни тиклагунча, иқтисодий тахминликлар, квартира олгунча гоҳ у хонадонга, гоҳ бу хона-донга кўчиб юришлар, Очил ака ҳарбий хизматга кетганига да Гўлсера опанинг қақалоқ билан қийналганлари... Эҳ-ҳе, бунга ўхшаган катта-кичик етишмовчиликларни санаб эдо қилиб бўладими! Лекин бирон марта на эри, на хотини бу-ларни ўртоғининг юзига сол-мади. Иккалеси бир бўлиб бу қийинчиликларни енгишти, турмушини ахшилашга икти-ди. Бир-бирини ҳам маъна-вий, ҳам моддий қўллаб қўл-ди. Қўзанинг ишини ҳам, унинг ишини ҳам иккови баравар бе-жарди. Очил ака зарур бўл-ганда кир ювди, полин тозала-ди, овқат пиширди, дазмол босди. Гўлсера опа ҳам бу аёлнинг иши, бу эркекнинг иши, деб қараб ўтирмасди. Тўғ-ри келган ишни бажариб кета-верди. Келажакдан уларнинг умиди катта эди. Ана шу умид, ана шу ишонч берча қийинчи-ликларни бартарф этди. Бу-гун уларнинг оиласига ҳамма-нинг ҳаваси келади...

—Нега энди келиноийнига мен ёрдам бермаслигим керак! — деди ўша кун Очил ака. — Биринчидан, мен бу ишларга ўрганб қолганман. Иккинчидан, унинг оғирини мен кўтармасам, меникини у кў-тармаса — нима бўлади! Қола-верса, бу майда-чўйда ишлар мен учун эрмак. Биласизми, одам бўйи автобусда оравериб етганини асбоблар чарчаб ке-тади, диққатини ошади. Шу-нинг учун унинг майда-чўйда ишларига ёрдамлашаман. Шун-да асбоблар ором олади, ҳаёлим қалғиди. Ҳа деб бир жойда ўтирaverишдан зерик-канман... Ўнг муҳими, хоти-нининг қадрига мен етмасам, ким етади! Унинг соғлиги биринчи навбатда «менга ке-рак-ку!»

Д АРХАҚИКАТ, ҳар бир аёл-ни аввало ўз эри қадрга-ши зарур. Эри қадарлаган аёлни ҳам, хотини қадарла-ган эркекни ҳам ҳеч ким қад-рламайди. Аёллар қадим-қадим-дан гўзаллик рамзи бўлиб келган. Гўзал аёлга боқилин-ди ўзи кишига зақ беради. Унинг гўзаллиги ва соғлигини асраш эса кўп жихатдан эркекларга болгиқ.

Сир эмас, ҳар бир йигит гў-зал, чиройли қизга ўйлангиси келади. Лекин унинг соғлиги ва чиройини асраш учун биринчи навбатда уни оғир жисмоний меҳнатдан эҳтиёт қилиш керак-лиги ҳамма эркекнинг ҳам эсида туравермайдик. Аслида эрта-ю кеч қилинган меҳнат аёлнинг ҳуснига ҳам, соғлигига ҳам таъсир этади. Биз хоти-нларимизга иш буюришни била-миз, аммо уларнинг «оғлино-чў хўсин-жамолини саклаш ҳақида қўнчага ўйлаб ўтирмаймиз. Оила хўсини — аёл ва онанинг соғлом ҳамда гўзал бўлгани-га нима етсин! Буюк Карл Маркс айтганидек, «Халқнинг маданий даражаси аёлга бўл-ган муносабат билан белгила-нади». Холбуки, жуда қўллаб-қўллашгани кишилар рўзгор ишларига ёрдамлашишни уят,

Биргалликда телевизор кўрншади, радио, магнитофон тингла-шади. Турли масалаларда фикрлашадилар. Кинога, театрга боришади... Хуллас, бу меннинг ишим, у сенинг ишинг, деган гап йўқ. Гапининг очиги, уларга ҳаваси келади. Нега менда ва менга ўхшаган юзлаб, балки минглаб хотин-қизлар-да шундай имконият йўқ! Бунинг учун мен фақат эркеклар-ни айболомқчи эмасман. Умуман, шундай бўлиши керак, де-ган ақлда ўрнашиб қолганини таъкидламоқчиман. Наҳотки, бу тушунчани ўзгартриб бўлмаса! Ахир бизнинг ҳам дам олгимиз, телевизор кўргимиз, кино ва театрга, концертларга бормимиз келади. Нега энди бутун умримиз уй ва кўчанинг иши билан банд бўлиб ўтиши керак!

Г. МУҲАМЕДОВА

Тошкент

С ОЦИАЛИСТИК тузум эр-каклар билан аёллар ҳу-қуқини тенг қилди. Аммо афсуски, бу улуг ҳақиқатни но-тўғри тушунувчи, ўз манфаати-га бўйсундириб талқин этувчи эркеклар ҳам, аёллар ҳам бор. Зеро, эркекка ўхшамоқчи бўлган аёл худди аёлисифат эркек сингари таскаради» (Л. Толстой). Шунинг учун меҳнатда ҳам, дам оlishида ҳам, роҳат-фароғатда ҳам аёллар эркеклар билан тенг ҳуқуққа эга бўлишлар. Бу им-коният ва шaroнлардан нима учун аёллар фойдаланмаслиги керак! Бу ҳақида Ўзбекистон Компартияси Марказий Коми-тетининг XVI пленумида ҳам алоҳида сўз юритилган.

Оилада меҳнат тақсироти ҳақида сўз кетганда таъқи-с тасири эсламаслик мумкин эмас. Юқоридagi воқеани эр-каклар Очил ака хотинига бе-рамлашди, ўртоқлари эса унинг устидан қулиб чиқиб ке-ташди. Хўш, борди-ю, Очил ака ҳам жиззакчи, камўйлов одам бўлганда бу воқеанинг оқибати нима билан ажула-нар эди! Табикини, Очил ака ўтириб олиб хотинига иш бу-юроверарди, унинг ёлғиз ўзи иш-уларгори эди, ишдан кеч қоларди. Бунинг учун ишхона-сидан гап эшитарди на ҳоқа-зо. Аммо Очил ака бундай қилмади ва бу тўғри йўл эди.

Афсуски, ана шундай «меҳри-мон дўстлар» тасирига учро-вичи эркеклар ҳам йўқ эмас. Улар буш вақтларини чойхо-нада ошхўрлик, қаҳвахонада пи-во ичиш билан ўтказадилар. Чунки иш соати тугатгандан сўнг бошқа қилмаган иши йўқ. Шу бонс (уларнинг фик-ринча) нима биландир банд бў-лиши, аяқ ўтказиши керак. Холбуки, ундай иш тикилиб ётади, хотини эса ёлғиз ўзи ҳаммасини бажаришга улгу-ролмайдди. Чойхонадан келиб устига-устак уни қилмасан, бунинг қилмасан, деб хотинига захрини сочади. Еки бошқа бир мазгара: аёл ошхонада овқат пиширмоқда гоҳда ҳовлида кир ювадир. Бир томонда бола йиғлаб ётибди. Шунга эътибор бермай қўшни билан шахмат ўйнагани, футбол кўргани еки олди-қочди гаплардан лақилла-шиб ўтиргани чиқиб кетадиган эркеклар йўқми! Биз ана шун-дай «Бекорчиликларни назарда тутатмиз, барча фикрларимиз ўшандай кишиларга қаратил-ган».

Я НА бир гап. Бу — эркек-нинг уй-рўзгор ишига ёр-дамлашишни аёллар қандай тушуниши ҳақида. Эрининг уй ишларига ёрдам беришини но-тўғри тушунадиган аёллар ҳам бор. Уларнинг баэзилари уй ишларига эри ёрдам бериши-ни ҳатто истайвермайдилар. Хотин бўлгандан кейин шу ишларни бажариши керак-да, деган эс-кина тушушча ҳаёлга ўрна-шиб қолган. Аксинча, бу фикр-нинг таскарига ёпишиб олган хотинлар ҳам бор. Улар эри-нинг қўнғилчанлигидан, меҳри-борлигидан мунофиқларча фойдаланишади. Бошқача айт-ганда, бундай аёллар бутун рўзгор ишини эрининг зиммаси-га юклаб қўядилар. Уларни эса пардоз-андоздан, меҳмон-дорчилиқдан бўшамайдилар. Латта-путта, текнонок, мол-дунё ҳақида гап сотишдан чарча-майдилар. Жуда бўлмаса теле-визордан нарига кетмайдилар. Бу ҳам тўғри эмас. Зотан, «се-виш—бир-биринга қараш эмас, балки биргалашиб бир томонга қараш демакдир», де-ган эди А. Сент-Экзюпери.

Хуллас, бизнинг давримизда аёллар эркеклар билан тенг-ма-тенг яшамокда, меҳнат қи-лмоқда, қурашмоқда. Шу сабаб уларни асраш, аввало, қадр-лаш, ҳурматлаш, ахзоэлаш биз, эркекларнинг бурчимиздир. Бинобарин, оиламиз кўрқи, қўнғилмиз раҳнамоси, фар-зандларимизнинг онаси бўлган аёлларнинг кечриси ҳаммича тулгул, дили равшан, руҳи те-тик, қўнвоқ бўлишини таъмин-лайлик!

РЕДАКЦИЯДАН: Бизнингча, газетач Г. Муҳамедова-нинг хатида ҳам, М. Ҳазратқулловнинг мақоласида ҳам шу кўннинг ақуал масаласи кўтарилган. Бинобарин, оилада меҳнатнинг тўғри тақсим қилиниши, эр-хотиннинг тенгли-ги ҳам эркекнинг, ҳам аёлнинг баравар қамол топишида, ҳаётининг моддий ва маънавий тўқис бўлишида му-ҳим омилдир. Қолаверса, болалар тарбиясида, уларни меҳ-натга ўргатишда ҳам бунинг аҳамияти жуда катта. Хал-қимиз «Қуш уясида кўрганини қилади», деб бекорга айт-маган. Машҳур совет педагога А. Макаренко айтганидек, «Оила инсон ҳаётига тўқислиқ бағишлайди, онла бахт келтиради, лекин ҳар бир оила, айниқса социалистик жамиятдаги онла, аввало, давлат аҳамиятига эга бўлган кутлуғ ишдир». Ҳақ гап, доно гап!

Бу ҳақида Сизнинг фикр ва мулоҳазаларингизни кута-миз, муҳтарам газетчи!

КЎП МАЪНОЛИ
А С А Р

Ч ИНИЗ Айтматов ҳар бир янги асарига ҳаёти-мига янги гоғлар, янги об-разлар оламини олиб кир-моқда, янги тасвирий-услу-бий ўйларини қўллаш орқали асримизнинг долзарб му-аммолари, икти-моий-фалса-фий, ахлоқий-маънавий про-блемаларини дадил кўтариб чимамокда. Адионинг қилдида Гафур Ғўлом номидagi Ада-биёт ва санъат нашриё-тида ўзбек тилида босил-ди «Соҳил бўйлаб қопа-ётган Олапар» қиссаси ҳам шундай ажойиб асардир.

Бу бадий баркамол қис-са алоҳида таржиманй тад-бир-усулларни талаб этади. Чунки у кўп маъноли — по-лифоник асардир. Ёзувчи таъсирли-маъноий усулни қўллаб, эртак ва ривоятлар-дан усталик билан фойда-ланган, бу эртак ва ривоят-ларни бутунги умумбаршар муаммоларини ёритиш учун хизмат қилдирган. Асарда афсона ва реал ҳаёт тасви-ри қўшилиб, аралашиб кета-ди, асоси ва туш, табиат кучлари ҳақидаги ибтидоий тасаввулар патрархал жам-моа кишиларининг характер-ларини яратиб, ўзларини та-биатнинг бир бўлаги деб би-либ, унга сиринган, ундан мадад олган ва табиат бил-дан доимо курашиб келган одамларнинг турмуш тари-ни акс эттиришга кўмакла-шишдан ташқари, табиат ва инсон орасидagi муносаба-тларни ҳам янгилаш талқин қи-лишга олиб келган. Шундай усул тўғрйли қисса-истора-даранасига кўтарилган бу асар аниқ вақтда қисса-дос-тон ҳамдир. Достон бўлганда ҳам драматик достон, насрий тадиқда ёзилган мўнтазам ва мустаҳкам икки ритмга бўй-сунадиган, ботиний лирик-публицистик интонацияга эга достон. Бу ритм қиссага ало-ҳида руҳ бағишлаган. Сер-эҳтирос мусиқа аввалида ваэмин, салобат билан ян-гаради, кейин бора-бора куча-йиб, шиддат касб этади, ру-ҳий қийноқ ва изтироблар пўртанасини англатадиган авжи, қўнвоқ оҳанглари босиб кела бошлайди, сўнгра охи-рида яна ёруғлик, нурни қалба индиридиган фараҳли куй лигратан-дек бўлади. Таржимана-да қиссанинг ана шу ўзига хос мароми — ахлит сериш-дат сикфонисин қайта яра-тилган. Бу — таржимонлар А. Рашидов ва М. Маҳму-довнинг ютуғидир.

Бироқ унутмаслик кераки, бундай галаёли тўйгулар оқими, қаҳрамонларнинг ҳолат ва хатти-ҳаракатлари тасвири тил орқали рўёба кичиди. Буюк ёзувчи халқ тилининг буюк икдорчи ҳам. Рус ти-лининг бадиий яратиш им-конияти, маъно-гоийн бур-тириб, фикр ва ҳисни аниқ ифодалашга хизмат қилади-ган воситалари беҳисоб экан-лигини Ч. Айтматов ҳар аса-рида намоийн этмоқда. У худди ҳикматлар китобини битаётган қадимги дунё до-нишмандидек ёхуд улкан эпик достон қуйлаётган оқин сингари сўзларини тизиб, яй-раб ёзади. «Бундай асарни фақат рус тилида ёзиш мум-кин», дейди мунаққид В. Левченко фахрланиб. Аммо таржимани асли билан қиё-сан ўқиб чиққан, ўзбек тили

ҳам бу каби санъаткорона ёзилган асарларни ифода-лашга тўла лаёқатли экан-лиги равшан бўлади. Асил Рашидов ва Маҳкам Маҳ-мудов таржиманда маҳорат намунасини кўрсата олган-лар. Икки таржимоннинг маэкур ишдаги ҳамкорлиги ни маъқуллаш керак, чунки у дуруст самара берган. А. Рашидов кўп йиллардан бе-ри Чиниз Айтматов асарла-рини таржима қилиб, таъри-ба орттирган киши, у қирғиз адибонинг образлар дунёси, услубини бутун но-зикликлари билан чўқур ҳис этади ва бунинг ўзбек китобхо-нига етказишга интилади. М. Маҳмудов, гарчи Айтматов икюдида биринчи бор му-рожаат қилган бўлса ҳам, ле-кин бир неча классик асар-ларни ўзбекчалаштириб, тар-жимачиликда яхши қўбили-ти борлигини кўрсатди. А. Рашидовдаги реалистик, халқчил тил бойлиги М. Маҳ-мудов икюдида кўзга ташла-надиган эҳтиросли лирик-ро-мантик кайфият билан қўши-либ, «Соҳил бўйлаб қопаёт-ган Олапар» қиссаси таржи-масининг муваффақиятини таъминлаган. Бошқача айт-ганда, асардаги реализм ва романтизм омукталиги тар-жиманда шундай тадбир қўй-лашни тақозо этган.

Ёзувчининг тили, ҳар гал-гидек, содда ва раван. Аммо бу соддалик замнирида катта санъаткорлик этади. Бу — ихчам, аниқ ва ёрқин ёши шанъатидир. У образни таъ-рифламайди, ҳаракат ва ҳо-латларни таъсир этмайди, балки уста расом каби бу ҳолатларни аниқ чизади, сў-зини ички қуввати, тасвир кўчини ажаботур кашф қилади. Ҳар бир жумла, ҳар бир ибора ягона оҳангга, ба-дий тўқимача сингишиб кет-ган. Бу ихчамлик, тасвир реализми, аниқ вақтда таъ-сирли кўп маънолилик тар-жиманда ҳам акс этган. Ч. Айтматов тилининг муҳим услубий белгиларидан яна бири, асарда бошдан охири-гача кўзга ташланиб туради-ган хусусият, бу — турли таркиблар, синтактик бирли-лар, сўзларни такрорий кел-тиришдир. Мазкур усул ритм суртанини кучайтириш, ру-ҳий кечинмаларни ифодалаш, воқеалар оқимини тезлашти-ришга хизмат қилган.

«Соҳил бўйлаб қопаётган Олапар» қиссаси «Шарқ юл-дузи» журналида босилган эди. Унда анча-мунча хато-лар кўзга ташланарди, ҳали сайқал толмаган жумалар учурди. Таржимонлар асар устида ишлашни давом эт-тириб, китоб ҳолидаги наир-лик мукаммалаштирилган, қиссанинг руҳига тўғри кел-майдиган ноаниқликлар тува-тилган. Натигада асарнинг бадий қиммати ошиб, ха-рактерларнинг бутунлиги таъминланган, мазмун — гол, фалсафий маънолар, санъат ўзбек китобхонига етказил-ган. Бироқ, шунга қарамай, таржимонларимизга эътироз-лар ҳам бор. Аввало, тар-жимачи тилини романтиклаш-тириш майли хусусида. Асарнинг асосий қаҳрамон-ларидан бири Аёл-балиқ ўз-бекчада гоҳ «Она балиқ», гоҳ «Сув париси», гоҳ «Па-ри», гоҳ «Аёл», гоҳ «Қиз» деган номлар билан тила олганган. Чиниз Айтматовда эса ҳамма ерда «Рыба-жен-

щина». Чунки ёзувчи, гарчи афсоналар қўллаш билан во-қеалар тасвирига романтик руҳ бағишласа-да, лекин юқорида айтганимиздек, тил-да собитчадан реалистик. Ҳатто у ортинча ташбих-ис-тиоралар ишлатишни ҳам хўш кўрмайди. Шу сабабли рус тилида русчала. Пер-рус тилида бўлишга қара-май, ўзи Женщина-рыба сў-зини кашф этади. Негаки, бу сўз мазмуни аниқ ифода-лайди: маэкур образ орқали табиат билан инсон, қуруқ-лик билан сув орасидagi бирлик ва андидатини рами-зи ифодаланган. Бинобарин, уни тўғридан-тўғри Аёл-балиқ деб таржима қилган маъқул. Шунда асар маъноси ҳам, ниҳолар афсонасининг маз-муни ҳам акс этади. Таржи-мада Урхон чолини «муйса-фид», «Оқсоқол», «бува», «бобо» деб турлича баланд пардали сўзлар билан «сий-лаш» ҳам асар руҳига мос эмас.

Айрим ўринларда ноэвоу-фиқ сўз ва жумалар кўзга ташланарди. Чунюни: «Бахри-бар» — уммон; «Сув париси ҳижронда», «толени тери тура», «хайхотдай сукунат» каби; «Бахру бар» — денгиз ва қуруқлик маъносидagi арабча сўз, у чексиз сувни билдирмайдик. Чол Аёл-ба-лик ҳажрида қийналиши мумкин, ҳижронда эмас.

«Утлар кетаётган савдогар-лардан юзтача мўйнага ай-рибос қилиб олганга мил-тилар». Бунинг оригиналдагидек олдий тарода: «Сайёх савдогарлардан юзта мўйнага айрибос қилиб олганга мил-тилар» деб келтирса бўла-верарди.

Бироқ булардан қатъий назар, «Соҳил бўйлаб қопа-ётган Олапар» қиссасининг яхши таржиманда ўзбек тили-да босилган китобхонлари-мига муносоиб тухфа бўлди. Бундай асарлар таржимачи қанда кўп бўлса шунча ях-ши.

ИНОКЛИК

СВЕРДЛОВСКИЙ ДАВЛАТ ТЕАТРИНИНГ ТОШКЕНТДАГИ
ГАСТРОЛИ ДАВОМ ЭТМОҚДА

ОДАТДА бирон-бир спектаклни ёки фильмни кўргач, ўйлаб қоласиз: «Бу асар менига нима берди? Фикр доғларини кенгайтирди? Қайси образлар ёдимда қолди?»

Биз ҳам Свердловск театрининг «Қарқур» уюни (СССР Давлат мукофоти лауреати В. Розов асари) спектаклини томоша қилгач, ана шу ҳаёлларга бордик. Спектакль программасига «Инкиларда оилавий саҳна» деб ёзилган. Чиндан ҳам асарда бир оиланинг бир неча кунлик ҳаёти ҳикоя қилинган. Оила бошлиғи Судаков, унинг хотини, ўғли, қизи ва кўёви. Томоша давомида мана шу кичик оиланинг ҳаёти, таълими, билим танишми.

Оиланинг ҳар бир аъзоси ўз маънавий дунёсига, ўз қарашига эга. Шундай бўлиши табиий. Бироқ бу дунёқараш, бу интиқилишлар муштарак эмас. Эру хотин, ака-ука, ота-ўғил, она-бола бўла туриб, фикрларида, ҳаётини тушуниш ва идрок қилишларида аниқлиқ, ҳамоҳанглик ва жислий йўналишнинг томошабин сезади. Худди ана шу ички жислий бўлмагани учун ҳам оилада тотувлик, қувоматлиқ йўқ. Ақсинча, ҳар қадамда, ҳар соғинада асабийлик, қўнғил галғилик ҳукмрон. Ҳатто байрам дастурхон атрофида ўтиришганда ҳам шу руҳ уларни тарс этолмайди. Бунини оилада ёлғиз бир киши — Судаковнинг хотини Наталья Гавриловна ҳис қилади, холос.

Оила аъзоларининг бирлиги, аҳиллигини таъминлаш учун кўп интиқилиш, гоҳ ун-сига, гоҳ бунига тушунирмоқчи бўлади. Бироқ унинг ҳаракатлари оёқ кетазоради. Оилани ҳаммадан ҳам кўпроқ қизи Искранинг тақдирини таъинлашга оид. Искра ўзи Ясониини ёқтиради. Бунинг асосий сабабларидан бири — Ясониин хотинига фарзанд кўришни ман этади. Катта ишларни бажаришда бола-чақала бўлиш ҳалакат беради, деган нотўғри тушунишга асос бўлади. Фарзандсизлик эса Искранинг қалбиди эзди, бора-бора бу ҳолат унинг асабий бўлиб қолишига, сал нарсалардан жигрийборини чиқишига, ҳатто юрагининг ҳасталишига олиб келади. Унинг устига Искра журналист — нуфузли бир редакцияда бўлиб мудири бўлиб ишлади. Табиийки, журналист ижодкор одам ҳиссётчан, ҳар бир сўзга нарсалардан Ҳарқур савалар чиқарадиган на бунинг юрагига олаётган бўлади. Бундай фазилатлардан Искра ҳам холи эмас.

Унинг руҳан эзиллиши оиласини ҳам қўйидай. Бироқ она шўрлик юрак ютиб бир нарсга дейилмайди. РСФСР халқ артисти Г. Умелева Искранинг ички дардларини, руҳини қўйишларини гоҳи ишонарли очиб берган. Искра ёрдам сураб редакцияга муносабат қилганларнинг мушкуллигини осон қилишга кўмаклашади. Аммо ўзига ўзи ёрдам беришга, ўз турмушини изга солишга оқинилган қилади.

Она — Наталья Гавриловна образи РСФСР халқ артисти В. Шатрова кўрсатди ўзининг ҳақиқий талқинини тоғатан. У жуда кўйди-ишди, ҳама оналарга хос меҳрибон, кўнглидан. Наталья Гавриловна эрининг ҳам, ўғли ва қизининг ҳам, кўёвининг ҳам кўнглига қарашини, уларга ёрдам беришини, ҳаммасининг юмшалирини бажаришини ўзининг бурчи деб билади. Ҳатто Судаковнинг бир пайтлардаги таниши Валентина Дмитриевна (РСФСРда хизмат кўрсатган артист Н. Шарова) ёрдам сураб келганда ҳам у

В. Шукшиннинг сатирик комедияси асосида Свердловский Давлат академик драма театри коллективи саҳналаштирган «Сергейлар кишлак» спектаклидан бир кўриниш.

В. ДУБРОВСКИЙ ФОТОСИ

эридан унга кўмак беришни илтимос қилади. Нотаниш аёлини очинқўнғиллик билан меҳмон бўлишга таклиф этади. Биз Наталья Гавриловна — В. Шатрова сиймосида оилапарвар, меҳрибон, кўнчак оналарнинг типик вақилини кўрамиз.

Судаков билан унинг кўёви Ясониин характерида наидир ўхшашлик бор. Иккови ҳам мансабидан ҳаволақидан, илқин бўлса янада юқориқўнғиллик интиқилишдан, ўзини содда, камтар кўрсатишга интиқилади. Аслида бир мунча димоғдор, баландпарвоз одам. Судаков оила аъзоларини бирма-бир таништириди. Мана шу тадбирлар замирида ҳам мамиллик, мақтанчоқлик илқилари яширидан. Бунинг биз РСФСР халқ артисти Ю. Васильевнинг юксак икроси туйғули билан слайми. Судаков оила аъзоларига нисбатан ҳам бир қадар менсимай қарайди. Ҳатто кўёвиги шиппигини топиб беринг, деб буюради. Бундай муносабат кўёви Ясониин ҳаётининг ўзгаришига таъсир этади. У худбинлаша, мунофиқлаша боради. Ҳаётининг ўзгаришнинг «судути» деган илқиб остида уйга таклиф қилинган, ҳатто қайна-тасининг бўлмасида у билан интим муносабатларга боришдан ҳам тиймайди. РСФСР халқ артисти В. Марченко Ясониин характерини тўла очиб берган. Ясониин — Марченко қайна-тасини лақиллатди, уни ёлғондан мактайдди. Фалон лавозимга сиздан бошқа муносив номзод йўқ, деб унинг қўйини пуч ёнқоққа тўлдирди. Аслида ўша лавозимга ўзи тайинланганини аллақанда билган эди. Қисқаси, қайната-кўёв бир-бирига тулқилик қилади.

Судаковнинг ўғли Пров (артист Ю. Ляхин) оиладаги бу дабдабаозликка чидай олмайдди. У отасининг қилмишларидан, лочасининг хатти-ҳаракатларидан нафратланади. Пров оддий сотувчининг қизи Золин (актриса Т. Малигина) севади. Бунинг эшитган Судаковнинг яхши чиқайди, ҳатто ҳақри келади. Кимсан. Судаковнинг ўғли сотувчининг қизига уйланаар эмиш. Аммо Пров ўз сўзиди қатъий туради. У ўз севгинини ҳамма нарсалардан — отасининг обрўидан ҳам, барча жиҳозлардан ҳам — ҳамма-ҳаммасидан устун қўлади. Зоя ҳам Провни севади, унинг ҳаёти учун курашади. Пров милицияга тушиб қолади. Судаков эса ўзининг обрўига пўтур етишидан қўриқиб, ўғлини милициядан қичирашга алашайди. Лекин у назарига елмаган оддий сотувчи Вера Васильевна (актриса М. Буторина) Провни қичираб олади. Мана шу саҳнада Судаковнинг ҳақиқий башараси очилади. Очинқўнғил, содда сотувчи аёл Вера Васильевна самийин миннатдор-

Спектакл Судаковнинг чет эллик меҳмонларга айтган «Биз яхши ишлаймиз...» деган сўзлари билан тугайди. Бу гапда ички дард, алам, қуношиш бор. Оиладаги ички жислий йўқлигини Судаковнинг ўзи ҳам англаб етаради. Шу сабаб қоронғидан сўзларни алам билан, афсус билан гапирди. Оиланинг ички жислий, ўзаро аҳиллиги муҳим аҳамиятга эга эканлигини у яхши тушунади. Зотан, америкалик педагог Феликс Адлер айтганидек, «Оила мўъжазига бир жамиятчадир, бутун инсоният жамиятининг дахлсизлиги ҳам унинг жислийлигига боғлиқ».

Томошабин спектаклдан чиқиб кетар экан, оила шахсий ўзи эмаслигига ишонади. Ҳар ким ўз оиласи ҳақида, оиласидан аҳиллик, ички жислий тўғрисида уйга толади. Ҳаётининг камчиликлари кўриб қолмайди, деган ҳаёлга боради. Демак, драматург бу театр коллективини мақсатли аниқ олган. Театр тарбия воситаси, до-рифтунун дегани мана шу.

М. БЕРДИЕВ

асосий эътиборин асардаги вилът мавзусига эмас, балки ҳозир кун тартибда турган тешилар ва толаси пилиш навилар яратилиш масаласига қаратди. Картина сценарийини москвалик кинодраматург А. Галиев ёзган.

Ҳозир асарнинг қайси қисминини суратга оляптилар? — Сўнгги эпизодларини. Қўриб турибсизми, воқеалар кескин туз олмакда. Эртатга Жабборовнинг юлейин саҳна суратга олинади. Мана, ҳозир сиз Мухиддин Жабборовнинг икки қаватли шоҳона уйидасиз. Уни расмсон Х. Нуриддинов безаган. Асосий ролларни Озабонисон РСФСР халқ артисти В. Балаев, Ўзбекистон РСФСР халқ артисти Х. Умаров, П. Саидқосимов, актёр Ш. Гоэнев яқро этмоқда. Ишларини тез орада ақуланади...

«Хайнал» номли бадиний фильмин суратга олаётган режиссёр, Ўзбекистон РСФСРда хизмат кўрсатган артист Анатолий Ҳобулов билан павильонда эмас, монтаж хонасида учрашдик. Режиссёр ҳамда фильми оператори, Ҳамза мукофотининг лауреати Даврон Абдуллаев суратга олган кадрларни кўздан кечирибётган экан.

Республиканинг кичкина бир тоғ қизлигида яшайдиган одамлар қишлоқ ўртасида Ленинга ҳайнал

КИНО САНАТИ МУЗЕЙИ

Тошкентда Ўзбекистон РСФСР Кинематография Давлат комитетининг кино санъати музейи очилди. Музей очилишига бағишланган митингга Ўзбекистон РСФСР Кинематография Давлат комитетининг раиси А. Абдуллаев республика киносининг тарихини, йўли тўғрисида таъриф. Алван лётани ветеран киночилар СССР халқ артисти И. Аъзамов ва Ўзбекистон РСФСРда хизмат кўрсатган санъат арбоби М. Краснянский кесилди.

Музей экспозициялари тўрт гуруҳга бўлинган. Унда илк бадиний ленталарнинг

яратилишидан тортиб, ҳозирги давр киносигача кенг қамраб олинган. Шунингдек, Тошкентда ўтган Ҳаққаро кинофестиваллар ҳақида ҳикоя қилувчи нўрузма ҳам бор. СССР халқ артистлари Қомил Ёрматов, Раҳим Пирмуҳаммадов, Ўзбекистон РСФСР халқ артистлари Наби Ганиев, Асад Исмаиловга бағишланган тендлар томошабинларни қизиқтирмакда. Музей тендлариде фото-материаллар, тасвирий санъат асарларидан кенг фойдаланилган. Кино санъати музейини расмолардан Р. Шарофуддинов ва В. Зайцев безаганлар.

ИЖОДКОРЛАР ЙИГИЛИШИ

Андижон область партия комитетиде область ижодкорларининг йиғилиши бўлди. Йиғилишнинг область партия комитетининг секретари М. Мухиддинов кириш сўзи билан очди. Сўнг Ўзбекистон РСФСР Ёзувчилар союзини область бўлимининг масъул секретари Тулан Низоим, Ўзбекистон РСФСР Архитекторлар союзини ташкилотини правленисининг раиси Т. Махмудов, Ўзбекистон РСФСР Журналистлар союзини область ташкилотини правленисининг раиси С. Шокаримов,

М. НИЕЗОВ

«ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН» НАШРЛАРИ

«Қорақалпоғистон» нашрияти қардош туркман халқининг улут шоири Махтумқулунинг сайланма асарлар тўпламини чоп этди. Бу китоб Махтумқул таваллудининг 250 йиллигига муносив армугондир. Тўпламдаги шеърларини шоир Иброҳим Юсупов ва шоир-таржимон Узоқбой Пиржонроқ қорақалпоқчага, таржима қилишган. Китобни ёш расмсон Қўшқинбой Рейипназаров безаган.

Сайланма Иброҳим Юсуповнинг «Шоирлар дошмилли Махтумқул» сўзбосини билан очилди. Сўзбосида Махтумқулунинг халқ орасида йирик аллома сифатида нег таъинланган, барча илмлардан ҳабардорлиги туркман халқининг миллий шоири бўлиши билан бирга ўша замонадаёқ ўзбек ва қорақалпоқ халқларининг ҳам севилиб адбията айланган ҳақида фикр юритилади. Дарҳақиқат, унинг қорақалпоқ адабиёти риво-

жига, ҳусусан Қўшқўна, Аҳиниё, Бердақ иқидига кўрсатган таъсири уландир. Шунингдек, унинг ушун ва меҳнат ветерани, Нукус Давлат университетининг ўқитувчиси ўтарбой Сейитовнинг «Қўл-қанотлар» деб номланган хотирлар китобида партия ва халққа сиқидилган хизмат қилган. Улар Вағдаларни қўриб қолган ҳақида ҳикоя қилинади.

Китобда Қорақалпоғистон халқ шоири И. Юсупов, Ўзбекистон РСФСР Фанлар академиясининг академиги С. Камолот танилиб ёзувчи, шоирлардан Х. Сейитов, В. Исмаилов, Х. Ҳўжаниёзов, Т. Сейит-жононов, олимлардан Т. Бекимбетов, Ж. Ўринбоевнинг умр йўллари ёритилган.

Хотирлар китоби Автоном республиканинг 60 йиллик тўйига тўғнайдир.

Т. ҚОБУЛОВ

Тошкент область Пискент районидеги «Ўзбекистон РСФСР 50 йиллиги» колхозиде хўжалик меҳнатчилари билан бир гуруҳ адабларининг учрашуви бўлди. Унда янги-ча урф-одатлар, уларни ҳаётга кенг қўриш этиш масалалари ҳусусида дарава сўзбоси ўтказилди. Ўзбекистон адаблардан Мирзақалон Исмомилли, Анвар Эшонов,

Жонрид Абдуллахонов, Шуккур Қўрбонов Пискент район газетасининг редактори Мамаид Самадов ва бошқалар иштирок этилди.

Ўзбекистон РСФСР Ёзувчилар союзини Тошкент обласини бўлимини томошадан ушунки бу дарава сўзбоси хўжалик меҳнатчиларига манзур бўлди.

З. НҲҲҲҲҲҲҲҲ

ЯНГИЧА УРФ-ОДАТ ҲАҚИДА

Тошкент область Пискент районидеги «Ўзбекистон РСФСР 50 йиллиги» колхозиде хўжалик меҳнатчилари билан бир гуруҳ адабларининг учрашуви бўлди. Унда янги-ча урф-одатлар, уларни ҳаётга кенг қўриш этиш масалалари ҳусусида дарава сўзбоси ўтказилди. Ўзбекистон адаблардан Мирзақалон Исмомилли, Анвар Эшонов,

Жонрид Абдуллахонов, Шуккур Қўрбонов Пискент район газетасининг редактори Мамаид Самадов ва бошқалар иштирок этилди.

Ўзбекистон РСФСР Ёзувчилар союзини Тошкент обласини бўлимини томошадан ушунки бу дарава сўзбоси хўжалик меҳнатчиларига манзур бўлди.

З. НҲҲҲҲҲҲҲҲ

ЎЗБЕКИСТОНИМ МЕНИНГ

Ўзбекистон Тарих ва маданият ёдгорликларини сақлаш жамияти ишларини ижодий меҳнатга ва ўтиш ижодий меҳнатга муваббат руҳида тарбиялаш борасида бир қанча тадбирларни аналита ошириб келмоқда. Яқинда ақуланган «Ўзбекистоним менин» болалар бадиний ижодиётини конкурс ҳам ана шу жамият томонидан ушунтириди. Бир неча дарава бўлиб ўтган бу конкурснинг сўнгги даврасида 100 дан

ошиқ ганч ва ёғоч ўймакорлиги, қандакорлиги, тилла-дўзлик, қўлоқлик буюмлари, шунингдек, болалар яратган ҳар хил ишлар кўриб чиқилди. Халқ амалий санъатининг эри яхши намуналарини яратган болалар конкурсда бош соврилган — Бутунитиқо «Артек» пионер лагерига йўлланмалар билан таъдирландилар ҳамда улар яратган буюмлар асосида кўргазма ташкил қилиш мўжжалланди.

Режиссёр М. Боймуҳамедов суратга олаётган макур «Қўзалоқ ва Олапар» мультфильмни филмин ҳам болаларга манзур бўлади, деб ўйлайми. Унинг сценарийини ҳам режиссёрнинг ўзи ёзган.

СССР халқ артисти Шухрат Аббосов Ҳамза Ҳакимзода Ниезий ижоди ва ҳаёти ҳақида ҳикоя қилувчи «Оловли йўллар» фильмининг асосий сўзбоси сўзбосининг сўзбосини суратга олиб тугатилди. Мазлумин, фильмининг Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Қомил Яшин, Шухрат Аббосов ва Борис Привалов сценарийи асосида яратилмоқда. Шунингдек, павильонларда Ўзбекистон РСФСР халқ ёзувчиси Саид Аҳмадининг «Келинлар қўзғолони» (сценарийи муаллифи Э. Аюпов) устида ҳам иш қизиган давом этмоқда. Ўзбекистон РСФСРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, режиссёр Латиф Файзиев ҳиндистонлик кинематографчилар билан ҳамкорлида суратга олаётган «Севги ҳақида афсона» бадиний лентасини (сценарийи муаллифи З. Умарбеков, Л. Файзиев, Н. Сидий ва У. Меҳра) тугатилган арафасида.

Хуллас, кинематографчилар даргоҳининг ҳар лаҳзаини ижод ҳаяжонлари билан тўла. Замонадошларининг янги-янги озуларини, янги-янги ибратли қаҳрамонлар киноленталарга мўҳраммоқда.

Р. РАУПОВ

КЎЗ ВА БАРМОҚЛАР СЕҲРИ

Боши иккинчи бетда

КЎЗИНГ ОТАСИ Сўлтон Шарипов билан суҳбатимиз анчагача давом этди. Қирқ йиллар бор қолган бу киши автомобил транспортини ҳодиме кесабо сози области комитетиде масъул вазифада ишлар экан. Олмас Гўсқара Матназарова эса педагог. У Ҳамза номидаги ўрта мактабда ўшларга меҳнат таълимининг дарс беради.

— Қизингиздаги бу қобилиятга нима дейсиз? — деб сўраймиз онасидан.

— Биласизми, ҳаммадан ҳам менга қийин. Қизимнинг бундай бўлиши тушимизга ҳам кирмаган. Қизимиз атрофида бўлаётган бу шов-шувлардан бизни хурсанд деб ўйлашнинг йўли йўқ. Қизимиз ҳали ёш. У, агар ҳақиқатан кетте истеъдод эгаси бўлса, ўқий керак, ўқий керак. Чунки ҳақиқий ашхол одамлар ўйлабдан бошқача. Яхши бўлиб ўтган воқеани бир бошидан гапир қилай... Муассар 1979 йил 11 ноябрда тўсатдан қаттиқ оғриб қолди. Қўзи очик холда анча вақт бекхус ётди. Вечлар уни эмалар шоксини кўриларди. Қасаласидан қайтган 13 йил қизинингнинг «га-лани» га-ланини бизни қаттиқ ташвишга солди.

— Одамларнинг беданидаги касалликлар қўзига кўрнанаверади. Ҳо, рости, кининг қаври оғриганини бемалол айтиб бера олам. Анави амакиларнинг ошқозонлари оғриган. Холанинг бошида дард бор. Бели ҳам оғриган...

Бу қанқаси бўлди! Қизимиз руҳий касалга чалинган экан, деган ҳаёлга ҳам бордик. Лекин бундай десак — Муассарнинг эс-хуши жойида. Боз устига, дастлабки бир неча воқеанинг касаллигини билиш қобилиятини аниқ далолат берибди. Қўшқинларнинг бемор болалиги Муассарнинг қўли сеҳридан сикат топишгани кўпчиликлка маълум бўлди.

Масалалашиб, қизимизнинг саломатлигини синчилаб текширишга, врачлар ва мутахассислар ёрдамида унинг қобилити силриларни аниқлашга қарор қилдик.

Муассар ота-ониси билан бемаслаҳат ВЛКСМ Маркази Комитетига хат ёзиб, ўзидеги ҳолатини аниқлашга ёрдам сўради. 1982 йил 17 августда олинган жавобда Москвадаги илқий текшириш муассасаларида текшириш ўтказишга розилик берилганлиги, бу текширишнинг аниқ вақти эса кейинчалик хабар қилинган билан даришган эди. 1983 йил бошларида Москвада илқий текшириш келди. Унда қизча пойтахтга таклиф этилган эди.

Махсус тўзилган комиссия РСФСР Соғлиқни сақлаш министрлигига қарашли проктология институтиде ва биоэнергетика лабораториясида Муассарнинг факултетида қобилитини анализдан ўтказди. Беморларни қабул қилиш ҳар кун икки соат давом этди. Ҳарқилки қизнинг ниқоҳи ва қўлида шифобаш ҳусусиат борлиги аниқланди. Комиссия Муассар Шариповнинг биоток воситаси ёрдамида беморларга актив таъсир этиш қобилияти бор деган хулосага келди.

Муассар Шарипова Москвада қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

«... Олмасиз Муассарини қизимизнинг ҳақиқий халоскорини деб билади, — дейди Қўзқир районидеги «Қизларнинг» совхозининг молбоқари Нурлан Етамиев. — Нафакат қизимизнинг касаллигини аниқлади, балки дардига бир йўла малҳам қўйди. Олмас 13 йилда шол бўлиб ётиб қолганди. Икки йил азоб торди. Ҳозир ҳар нарсга бўлгандай ўқиб, ишлаб юрибди».

Шифокор қизнинг қўлидан тузалиб оёққа турган ёки кесалига тўғри жавоб олган урганили И. Қўчқоров, Б. Матназаров, С. Ҳўжамуротов, З. Бекжонов ва қизнинг қўлида қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

«... Олмасиз Муассарини қизимизнинг ҳақиқий халоскорини деб билади, — дейди Қўзқир районидеги «Қизларнинг» совхозининг молбоқари Нурлан Етамиев. — Нафакат қизимизнинг касаллигини аниқлади, балки дардига бир йўла малҳам қўйди. Олмас 13 йилда шол бўлиб ётиб қолганди. Икки йил азоб торди. Ҳозир ҳар нарсга бўлгандай ўқиб, ишлаб юрибди».

Шифокор қизнинг қўлидан тузалиб оёққа турган ёки кесалига тўғри жавоб олган урганили И. Қўчқоров, Б. Матназаров, С. Ҳўжамуротов, З. Бекжонов ва қизнинг қўлида қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

Муассар Шарипова Москвада қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

«... Олмасиз Муассарини қизимизнинг ҳақиқий халоскорини деб билади, — дейди Қўзқир районидеги «Қизларнинг» совхозининг молбоқари Нурлан Етамиев. — Нафакат қизимизнинг касаллигини аниқлади, балки дардига бир йўла малҳам қўйди. Олмас 13 йилда шол бўлиб ётиб қолганди. Икки йил азоб торди. Ҳозир ҳар нарсга бўлгандай ўқиб, ишлаб юрибди».

Шифокор қизнинг қўлидан тузалиб оёққа турган ёки кесалига тўғри жавоб олган урганили И. Қўчқоров, Б. Матназаров, С. Ҳўжамуротов, З. Бекжонов ва қизнинг қўлида қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

Муассар Шарипова Москвада қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

«... Олмасиз Муассарини қизимизнинг ҳақиқий халоскорини деб билади, — дейди Қўзқир районидеги «Қизларнинг» совхозининг молбоқари Нурлан Етамиев. — Нафакат қизимизнинг касаллигини аниқлади, балки дардига бир йўла малҳам қўйди. Олмас 13 йилда шол бўлиб ётиб қолганди. Икки йил азоб торди. Ҳозир ҳар нарсга бўлгандай ўқиб, ишлаб юрибди».

Шифокор қизнинг қўлидан тузалиб оёққа турган ёки кесалига тўғри жавоб олган урганили И. Қўчқоров, Б. Матназаров, С. Ҳўжамуротов, З. Бекжонов ва қизнинг қўлида қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

Муассар Шарипова Москвада қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

«... Олмасиз Муассарини қизимизнинг ҳақиқий халоскорини деб билади, — дейди Қўзқир районидеги «Қизларнинг» совхозининг молбоқари Нурлан Етамиев. — Нафакат қизимизнинг касаллигини аниқлади, балки дардига бир йўла малҳам қўйди. Олмас 13 йилда шол бўлиб ётиб қолганди. Икки йил азоб торди. Ҳозир ҳар нарсга бўлгандай ўқиб, ишлаб юрибди».

Шифокор қизнинг қўлидан тузалиб оёққа турган ёки кесалига тўғри жавоб олган урганили И. Қўчқоров, Б. Матназаров, С. Ҳўжамуротов, З. Бекжонов ва қизнинг қўлида қайтиб келган, қўзига беморларини қабул қилди.

шлар сикати яхшилланганлигини мамуният билан қайда ёттиди.

Дардига малҳам тоғган беморлардан мингтадорлик ҳаётлари ҳам узлуксиз келиб турибди.

«... Мана 35 ёшдаман. 13 йилдан бери касал эдим. Шунча йил касаллигини аниқлаш ва даволаш қийин бўлди. Муассарнинг севадарида сўнг, ўзимни анча бардам ҳис қиламан...»

Мария ЮСУПОВА Ургани.

«... Сингилми, Муассархон, ойим, жоним ва мен сиздан шифо топдик. Юрагим сиқилган пайтларда дунё қўзига тор кўрииб кетарди. Ана шу дарддан бир мунча фориғ бўлдим.

Холида ҒАФУРОВА, Бекобод.

«... Ешим 16 да. Тўрт йил бурун тилим остида иш пайдо бўлди. Урганидаги болапар касалхонасида дархол операция қилишди. Орадан уч ой ўтмай яна ишиди. Ана операция. Хўплас, беш марта бир мийдан операция бўлди. Охири Муассар оламлар сўнгги малҳамини қўйди. Қўзига пайдо бўлган иш ҳам йўқолди...»

Дилбар ИСКАНДАРОВА Ургани.

Хўш, Муассардаги қобилиятининг сирини манада! Маълумки, с

БЕКАТДАГИ ЎЙЛАР

Б ИР ГУРУХ дўстлар борида Бахмал районига бордик. Қайтишда машина-миз бузилди қолди. Бир амаллаб Оққўрғон қишлоғидан «Бахмал» совхозига етиб олдик. Бу ердан Тошкентга элгувчи катта магистрал йўлга ая элли километр чамаси йўл босиб керак эди. Автобуста кўз тикиб, кута бошладик. Саратон кўши олов пураб турибди. На ўтириб нафас ростлайдиган сакмелка, на иссиқдан жон сақлайдиган соябон бор. Бекатта йўловчилар тобора кўпайиб борар, аммо автобусдан ҳамон дарак йўқ эди. Шаҳар қулайликларига кўникиб, бирмунча нозиклашиб қолган эканмизми, асабийлашиб, ўзимизга койина бошладик. Барбир ҳовримиз босилмади. Шу ердик йўловчиларни гапга турдик: — Автобус юрадимиз ўзи бу ерда? — Тушликкача бир-икки марта кўриниб қолади, ундан кейин елчатиб юрмайди, ҳар куни шу аҳвол.

— У ёқ бу ёққа бормоқчи бўлсанглар нима қиласизлар? — Энди, омадимиз чопиб, биронта мошин-пошин тўхтаб, олиб кетса етволамиз, бўлмаса кута-кута қишлоққа қайтиб кетаверамиз. — Ахир талаб қилсанглар бўлмайди? — Энди... биз оддий, кичик одамлармиз, айтганимиз билан бир нима бўлармиди? — Дарвоқе, қайси ташкилот Сизларга хизмат кўрсатади? — Жиззах область авто-мобил трест! — Нахотки трест раҳбарлари бу масалага бефарқ қарашса? Кўплайиб айтмадингларми? — Э, меҳмон, оч қорним, тинч қулогим! Ғалбага кимнинг тоқати бор?

Хуллас, кекса чўпон билан ўрта ёшли бригадирга энг оддий ҳақиқатни, ўзларининг оддий гражданилик бурни, ҳақ-ҳуқуқини тушунтира олмадик. Бизин энди автобус келмаётганлиги, бугун — якшанба — Тошкентга етиб олмасак, душанба куни ишдан кеч қолишимиз мумкин-лигидан кўра одамларнинг бу муаммага доқайд муносабати кўпроқ қизиқтирарди. Орадан тўрт-беш соат вақт ўтди. Аммо биронта автобус келмади, биронта ўқинчи машина тўхтамади. Қўёш уфққа ёнбошлаб, оқшом чўка бошлади. Кексароқ йўловчилар, болалик аёллар, хотия-халаклар охири умидларини узиб, қош қораймай ана орқага — қишлоқларига етиб олиш тараддудига тушибди. Бекатта асосан ёш-яланглар

қолди. Булар студентлар, шаҳарда ишловчи хизматчилар экан. Қани, эйиллар, ўқинишни кишилар нима дер экан дея уларни ҳам суҳбатга тордик. — Тўғри, аллақачон чора кўриш керак эди, — деди студент. — Яхшиси, газетага ёзган маъқул, — деди техникум ўқитувчиси. — Баркалло, яшанглар! Тушунган йигит экансизлар. Нега энди ўзинглар чора изламадинглар, керакли жойга айтмадинглар? — Энди... ҳалиги... — Бўладиган ишни пайсалга солмаслик керак. Ма-на қоғоз, қалам. Ёзинг. — Нима деб ёзамиз? — Тўғрисики ёзаверинг, бу маршрутда автобус қандай қатнашини, бугун неча соат

оворан сарсон бўлганингизни ёзинг. Имзо чекишни ҳам унутманг. Техникум ўқитувчиси бир зум иккилаб қолди. — Хўш? — Энди... қандай бўлар-кан? — Лоқал исм-фамилия-нигизни ёзиб, гувоҳликка ўтинг. Бор гапни ўзимиз ёзамиз. Биз редакцияда ишлаймиз, мана ҳужжатларимиз. Йигит ноилж қўлларни қалтираб ёза бошлади. Сўнг бир зум тўхтаб, ёзганларини ўчирди, қоғозни гинкилаб, улоқтирди. — Умуман, қўйинг шу даҳ-мазани, ака. Одамлар кейин «ёзгувчи» деб кун бер-майди. Бошқа йигитлар ҳам ёзиш-дан, гувоҳликка ўтишдан бош тортишди. Йигитларнинг

ланглигидан, журъатсизли-гидан ошқора ҳайратландик, ҳатто ғазабландик. — Тўғри гапни айтиш, ўз ҳақларини талаб қилиш қўллариндан келмас экан, нега энди бу ишга бошқалар ёрдам бераман де-са, бунин ҳам ҳохламаясиз-лар? Ёки шу аҳволда яша-ва кўникиб қолдингларми? Бунақада БЕКАТЛАРда аҳ-вол ўзгармайдик-ку! Йигитлар, ростдан ҳам, хижолат тортишдики ёш кутилмаган таъна-дашномлар жонларига тегдики, йўлнинг нариги томонига ўтиб кетишди. Кўп ўтмай узун-қиска бўлиб қишлоқларига лев жу-наб қолдишди. Манзилга етолмаётганимиз алами ҳам қўшилиб, нима-дир ич-этимизни кемира бош-лади. Ажаб! Бу шунчаки бефарқлик, лоқайдликми ёки сабаблари биз ўйлагандан кўра чуқурроқ, мураккаброқ бўлган бошқа бир ҳодисам? Эҳтимол, шoir «Қаршинг-да ҳасратли ўйга толаман,

қачон халқ бўласан, эй, сен — оломон!» деганида ана шундай боқибамиз, ўзини танимаган, танишни ҳам ис-тамаётган, эзгулик учун ку-рашмайдиған кимсаларни на-зарда тутадик. Ўзбекистон КП МК XVI пленумида «Салбий ҳодиса-ларга қарши курашда жома-атчилик фикри кучидан кенг фойдаланиш лозим»лиги алоҳида таъкидланган. Ҳа, иллатларга қарши му-росасиз, оммавий ра-вишда курашилсагина ку-тилган натижага эришиш мумкин. Бунинг учун аввало айрим одамлар онги-шуури-даги қотиб қолган тушунча-ларни, фалсификни йўқо-тиш зарур. Шундай экан, мавриди келганда баъзан бир-биримизга кўзга тутиб, кимлигимизни ўзимизга, ай-ни чоғда бошқаларга ҳам ошқор этиб турсак, фойда-дан холи бўлмайди. Зеро, кўп нарсани одамнинг ўзини, ўзлигини танишдан бошла-нади.

Ш. ОТАБОВ

ҲАҚИҚАТГА ЯҚИН

— Хикоянгизни ўқиб чиқдим, яхши ёзибсиз, — деди адабий ходим салом-алидан сўнг. — Ёмонмас-ку, фақат бир узрди томони бор. Ҳажим каттароқ экан. Бунинг устига, биласизми, бизда фантастиканинг кетиши сал қийинроқ. Бошқа редакцияга олиб бориб кўринг. — Кечирасиз, сиз адаштирясиз, шекилли, — дедим ҳайрон бўлиб. — Мен фантастикамас, оддий ҳикоя ёзган-дим.

Адабий ходим қўлида ушлаб турган қоғозни менга узатди. — Шу сизникими? — сўради у норози оҳангда. — Узоқ-дан ўтиб кетаётган йўловчи «ёрдам беринг» деган овоз-ни эшитиб, ўша томонга югуриб борарканда, тўққиз ки-шини уриб, жабрланувчини қутқарар экан... — Бунинг нимаси фантастика? — деб сўрадим баттар ҳайратланиб.

— Энди, ука, сал ҳақиқатга яқин бўлиши керак-да. Ўзингиз ўйланг, зўр боксёр бўлганида ҳам тўққиз киши-ни уришининг ўзи бўладими?

— Тўққиз киши ўрнига олти киши ёсам бўладими? — Сал камайтинг. Қанча ҳақиқатга яқин бўлса, шун-ча яхши бўлади, — деди у бепарволик билан. — Ҳозирги замон ўқувчисини ишонтириш жуда қийин. Бир қайта ишлаб, қисқартириб қелинг, балки ўзимиз қийариб юборармиз.

Қўлзмамни олиб, ўйга қайтдим. У ер-бу ерини ўзгар-тирган бўлиб, ҳажимни сал қисқартирдим. Безорилар со-нини ҳам иккитагача камайтирдим.

— Яхшиликка яхшику-я, — деди адабий ходим ҳикоя-мга кўз югуртириб чиқаркан, — лекин хали ҳам бўрт-тирмалар кўп. Ҳозирги замон ўқувчисини ишонтириш учун ана озгина ишлагача тўғри келади. Ўзингиз тушун-ган йигитсиз. Бир ўзингизни ўша қаҳрамон ўрнида тасав-вур қилиб кўринг-а...

Наҳл билан ҳикоямни ўйга олиб кетдим-да, бутунлай ўзгартириб ташладим. «Ғажик кўчаларининг бирда бир ориқини йигит ўзидан икки баробар келадиган баран-гини савалар, у эса дол солиб, одамларни ёрдамчи ча-қиради. Йўловчилар уларнинг ёнидан тескари қараб ўти-шар, кўриб кўриласликка олишарди...»

— Мана бу бошқа гап. Мана бунга ишонса бўлади, — адабий ходим ҳикоямни ўқиб чиқаркан, елкамга қоқиб кўйди. — Мана бунинг ҳикояси деса бўлади. Ҳа, ҳикоя, фан-тастик эмас. Ишонмасангиз, мана, ўқувчининг ўзидан сўранг.

Дарвоқе, ўқувчи нима деркин?

НАСРИЙ МАСАЛАЛАР

— Қурт тушган бўлса ҳам меваман ахир, — деди ерга тап этиб тушган олма. — Энди сен мен билан баб-баравар-сан, — деди тарвуз пўчоғи олмага.

— Қўёш нима экан ўзи, қанагимда туриб роса тикилман, менга уни кў-риш ҳеч насиб қилмаётти, — деди кў-р-сиқон.

— Эй дўстим, уни осмонда учиб юриб мен кўролмайману, сенга йўл бўлсин, — жавоб қайтарди қушқалапан.

— Мен эсимни танганимдан буён фа-қат ёлгон гапирманан, — деди ёлгончи ўзининг юбилейда.

У хато қилган эди, чунки бу гап унинг бутун умри давомдаги биринчи рост гапи эди.

Қопқонга тушган тўлкини тириклайин дўконга келтиришди. Тўлки мизга осил-лиқ бошқа териларга қараб, ўзининг те-рифурушга нима учун керак бўлиб қол-ганини шундагина билиб олди, лекин вақт ўтган эди.

— Кел, сени бағримга босиб, эркалай, — деди тирпатикан илонга.

Агар оғзингданги ўтири тишларинг ва устингданги тиканинг бўлмаганида эди, мен ҳам сени яхшилаб эркалаб қўйган бўлар эдим, — деди илон орқага қоча-тиб.

Яшн ҚУРБОНОВ

Гулистон

ХАНАЛАЛАР

— Менга қара, хотин, бу дейман, ҳеч сир сақлашни ўрганмадинг, кеча айтган гапларимни дарров қўшни-ларга ёнбсан? — Мен айтмоқчи эмас эдим, ўзлар сўраб билишди.

— Хой, хумпар, нега тў-тга ёмон гапларни ўргатя-сан?

— Ўргатганим йўқ, дада, фақат шу сўзларни айтма-гин деб ўқитирилман.

— Нега сен доимо ўрто-ғингдан кўчирасан?

— Кўчирётган у, мен фақат хато қилмаганимни деб қарайман, холос...

Ш. СУБХОНОВ

Кекса ғазалхон шoirдан бир йигит сўради: — Кечирасиз, домла, ға-зал ёзиш учун бирор нарса чалишни билми керак эмиш, шу гап ростми?

— Ҳа, рост. — Унда мана шу машқла-римни кўриб берсангиз. Шoir қўлзмамни ўқиб чиққач, сўради: — Нима чаласиз, ука? — Ноғора! — деб жаноб берди йигит.

Ҳасан ва Ҳусан баравар-ига йиғлаб, докторнинг ол-дига кирди. — Нима гап? — деб сўра-ди доктор. — Ўн тийинни ютвордим, — деди Ҳасан.

— Сен нега йиғлаясан? — деб сўради доктор Ҳусадан. — Ўша ўн тийин меники эди, — деди Ҳусан қаттиқроқ йиғлаб.

— Ҳикоянгизда бадний бў-ёқ йўқ экан. — Кечирасиз, бадний бўёқ-ни қаердан топса бўлади?

У. АҲМЕДОВ

ҲАДИК

— Ёзаман! — дедим ўр-нимдан даст туриб.

— Ёз, ёзавер! Ойга бориб ара қил! — деди у ҳам менга ғазаб билан тикилиб.

Кабинетимга отилиб кир-дим. Қоғоз ҳам, қалам ҳам тайёр. Аммо бошимга бирор нарса келмасди. Ўзимни бо-сиб ўйласам, бошлиқ ҳақида бир-икки эшитган гаплардан бошқа ҳеч қарса билмас-манман. «Бар бир ёзишим

керак, дедим ўзимга ўзим. Унинг олдида катта гапириб чиқдимми, демек гапимнинг улдасдан қийинлиги керак». Бир пайт ўринбосар кириб келди.

— Ҳа ёзувчи, — деди сохта қулиб, — Ёзсанми? Ёз бирорлар, ёз! Ишдан кечиккан бир сенми? Нима, ўзи беайбми? Ана, склади-миз очиб етибди. Шифери билан тахтасини эса сув қилиб юборди. Рингли телевизор-чи...

У ярим соатча маслаҳат берди. Фактлар айтди. Энди ёзаверсам бўлади. Қоғозга энгашганимда кадрлар бўлимининг бошлиғи кириб келди.

— Ҳа, ўртоқ ёзувчи! Сен кўпма эмилвермай! Одамлар ўзи шундай. Сал паст кел-санг тегишлар кетаверибди. Мен жияни складга қўй-лиги, десам, қўймади. «Дип-ломни йўқ, бизга матълумоти надрлар керак», деди. Ана, фамилиясини «Тоғайил», деб ёзадиган амакиси ишляпти.

Кадрлар бўлимининг бош-лиғи шу тариха дардини тўқиб солди.

Хуллас, ёздим. Кейин-чи дерсиз? Кейин бошлиқ олин-ди. Унинг ўрнига ўринбосар чиқди. Энди у мени кўрса тишининг оқини кўрсатади. Ахир, унинг ҳам ўринбосари бор...

Алимардон БУРОНОВ

— Суратга олишни яна бирор ой чўзасанми-а? Рассом А. ХОЛИҚОВ

ЎЙЛАНМОҚЧИ БЎЛДИМ...

Ўйланмоқчи бўлдим мен ўн беш ёшда, Кулишди катталар, бериб маслаҳат: — Қизлар кўп, энг зўрин келин қилармиз, Яхши ўқи, тезроқ улғайинг фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим йигирма ёшда, Ота-онам берди шундай маслаҳат: — Олий мактабни ҳам битиргин, ўғлим, Соя бўлар шундан сўнг уйлсанг фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим мен ўттиз ёшда, Акам, тоғаларим берди маслаҳат: — Аввал уй қур, кўркам бўлсин қасрдай, Ана ундан кейин уйланинг фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим қирқ ёшда, Амма-халаларим берди маслаҳат: — Машина ол, бўтам, ҳозир мода шу, Бўлар шундан кейин уйлсанг фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим эллик ёшда, Дўсту ёронларим берди маслаҳат: — Аввал кандидат бўл, китобинг чиқсин, Мумкин шундан кейин уйлсанг фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим мен олтиш ёшда, Энди ҳамкасбларим берди маслаҳат: — Дўстим, пенсиянинг тўғрида аввал, Сўнг, бўлар хотирам уйлсанг фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим мен етмиш ёшда, Қавми-қариндошлар берди маслаҳат: — Уйланишинг қочмас, сабр қил бир оз, Сенга лойигини топайлик фақат...

Ўйланмоқчи бўлдим мен саксон ёшда, Жиянчалар берар маслаҳат, доно: — Кимнинг кўзи учиб турарди сизга Суюлмасдан, жим юрсангиз-чи, бобо.

Иўлдош СУЛТОНОВ

Азиз НЕСИН

ПАЙПОК

К ЛУБДА биз бир столда ўтирган эдик. Биз деганимиз муниципалитетнинг ёш ўтган мансабдори Осимбей ҳамда мансаб занитига энди-гина қадам босаётган камини кулнингиз. — Эшитишимча, ўйланмоқ-чи эмисангиз? — деди Осим-бей қадаҳга ҳушбўй арақ қуяр экан. Мен индамай бош силки-дим.

— Сенинг бахтинг учун! Мен ёшнинг яшаган одамман ва сента фақат битта масла-ҳат бермоқчиман. Зинҳор базинҳор хотинингиз қиммат-баҳо пайпоқ совға қила кўр-магин! — Осимбей чўқур хўрсинди-да, бош чайқаб ла-воим эди. — Мен камбағал-камтарин, изотатор хотиним бўлишни оруз қилар эдим. Бардошли эдим, ниҳоят, роса ўн беш йилда қўнғилмади ки-зини топдим. Унинг исми Сабиха бўлиб, йигирма бирга кирган эди. Унинг ҳусни бир қарашда унча кўзга ташла-мас-да, менга ёқиб қолди, бечоранинг сени ҳам йўқ эди, бундан мен хатто хўр-санд бўлдим. «Мен сента шундай нарсаларни олиб бе-райин», деб гап бошлашим-даноқ у дарров гапимни бў-ларди: «Керак эмас, азизим, меннинг ҳамма нарсам бор...»

Ўзимда йўқ бахтиёр эдим. Мана ҳақиқий рафиқа, умр йўлдоши, пулниқ қадрига ет-ади! У лаб, кинрик бўёқ-лари билан иши йўқ, ўса-сурма, ула-эликлар нимали-гини билмас эди. «Эркалар пардоз қилишмайди-ку, нега энди аёллар ўз башаралари-ни кўнричқоққа ўхшатиб, бў-яб юришлари керак?» — дер эди у.

Арзонгина исирга ёки би-лагузук ҳақида гапирганим-да, «Нима, мен ҳар хил нар-

саларни тақиб оладиган жо-дугаримдир, менга ундай даҳмазаларнинг кераги йўқ» дея хафа бўлишини айтмасам ҳам бўлади. Бейхитёр у қа-дга «Унча саводи бўлмасам ҳам, нақадар мулоҳазали, ўзини жуда камтарин тут-ди-я», деб йўлардим.

Қўчаларда ўзимнинг суык-ли Сабихам ҳақида ўйлаб юрар экан. Барбир хотин-чамин нима биландир хўр-санд қилишми керак-да. Ма-газинга кириб, пайпоқлар-нинг энг қимматбаҳосидан бир жуфттини сотиб олдим. Ўйга келиб хотинимга бер-сам, у бечора, нега энди пул-ни шамолга совирасан, деб йиғлаб ҳам олди.

Бир-икки ой ўтиб кетса-да, Сабиха пайпоқни бир марта ҳам киймади. Мен ха-фа бўлдим.

— Кияман, кияман, — жил-маярди у, — лекин... у га-пини тутатмасдан жим бўлиб қолар эди.

Мен бу «лекин»нинг таги-га етиш учун ярим соат ово-ра бўлдим. Матълум бўлиши-ча, бу бежирим пайпоқ унинг туфлисига мос эмас экан.

— Шунинг дарров айта қол-майсанми, азизам. Сента ян-ги туфли сотиб оламиз.

Мен хотинимни судрагу-дай қилиб, магазинга базур олиб келдим. Туфлилар ичи-да энг қимматини, чиройли-сини танладим. Тўғри, нархи-ни кўриб юрагим орқага туй-либ кетди, лекин нима ҳам қилардим, ўз масъумамни эркалатишим ҳам керак-да!

Янги пайпоқ билан туф-лини у бир ой ичда атиги бир марта, меҳмонга борга-нимизда кийди, холос. Саб-абини сўрасам:

— Биласанми, азизим, — деди қимтиниб Сабиха, — туфли шу қадар бежиримки,

менинг қўйлагим ҳечам... Уша кунёқ унча нафис қўйлақлик олиб келдим. Бир ҳафтадан кейин янги ишля. Ана бир ҳафта ў-гач, янги пайпоқ. Уни сотиб олар эканман, хўшмидан ая-рашимга сал қолди, нархи жуда баланд эди.

Бир кун Сабиха ойна ол-дида ўтирар экан:

— Азизим, — деди, — мен сендан ҳеч нарса илтимос қилмайман, лекин, ўтирман, бошимга бир қарагин, у ки-йим-кечагима муносибми?

Донг қотиб қолдим. На-ҳотки, у янги бош сотиб ол-моқчи бўлса... Ҳайриятки, гап бор-йўғи сартарошхона ҳақида экан. Келгуси ҳафта-да гап бор-йўғи менинг маф-туноқ камтарингизнинг қиёфасига мос янги кварта-ра устида бўлди.

— Севглим, биласанки, — деди Сабиха, — сенинг бир тийинингиз беҳуда сарф қилгандан кўра ўзимни осиб қўя қолганим афзалроқ, аммо ўзинг қарагин, бу эс-ки ўйда...

Мен рози бўлдим. Кейин кредитга кичкинагина «Фоль-ксваген» машинасини сотиб олишга ҳам кўндим.

Сента гапмўр, сени севган, сени авайловчи, ортиқча илтимослар билан бошигини оргитишни истамаган одам учун нимадир қилмаган ки-ши...

Ойлар ўтди. Менинг суык-ли Сабихам бир кун менга бошдан оёқ, назокат ва диқ-қат билан шундай разм сол-дики, юрагим озинки кетди.

— Азизим, — деди у охи-ста ўзининг майин товуши билан, — мен учун жуда кўп ахшилик қилдинг. Зўрлаб мени нозани хонимга айлан-тирдиринг, машина ҳайдашни ўрганишга мажбур эдинг. Ҳар сафар сендан бир нар-сани илтимос қилмоқчи бўл-ганимда юрагимни ҳовучлаб тураман. Ахир, мени била-сан-ку...

— Бу гапларнинг ҳожати йўқ, қалбим қувончи, — де-дим, — мен сени биламан.

— Мана энди, сента охи-ри илтимосим...

— Қандай илтимос экан, севглим?

— Менинча, биз ажрашга-нимиз маъқулроқ. Сен шу қадар ношуд кекса, бесу-нақай одамсанки, менга асло муносиб эмассан...

Осимбей қадаҳини тўлдир-иб, гапимни қулимсиратди деди.

Суд квартира билан ма-шинани унга қолдирди. Бир маҳал камтарин, гежамкор хотиним бўлгани ҳақидаги хотирани эса менга. Ахир буларнинг ҳаммаси бир жуфт пайпоқдан бошланган эди-да. Шунинг учун ҳам мен сента яна бир қарра тақроқлайман: зинҳор хотинингиз қиммат-баҳо пайпоқ совға қилмагин! Ҳамиджон АҲМАДЖОНОВ таржимаси

Рассом Н. БЕРЕЖНОИ

ЖУМА
КУНЛАРИ
ЧИҚАДИ
БАҲОСИЮ ТИЙИНИ

ЎЗБЕК ИСТОНИ
АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУС-СТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Редакцияга келган қўлзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, озерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.